

ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ТА МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ
«ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ»

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ:
ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ**

27 грудня 2019 року

м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Неботов Петро Григорович – директор Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки, кандидат економічних наук.

Гужва Ігор Юрійович – перший заступник директора Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки, доктор економічних наук.

Новодержкін Володимир Ігорович – заступник директора з наукової роботи, Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки.

Смик Андрій Любомирович – заступник директора із зовнішньо-економічних зв'язків, Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки.

Корнєєв Володимир Вікторович – начальник відділу фінансової політики Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки, доктор економічних наук, професор.

Целехов Сергій Петрович – вчений секретар Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки, кандидат технічних наук.

Іванов Євген Іванович – начальник відділу аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки, кандидат економічних наук.

Трансформація економіки України: виклики та можливості:

Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 27 грудня 2019 р. – К.: ДНДІМЕ, 2020. – 96 с.

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на всеукраїнську науково-практичну конференцію «Трансформація економіки України: виклики та можливості», яка відбулася на базі Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки 27 грудня 2019 року.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні учасники конференції!

Економіка України переживає драматичні часи трансформації під тиском небачених раніше геоекономічних і внутрішніх потрясінь. Посилення протекціоністських тенденцій та розгортання торгових війн у світі, перспективи переформатування європейського ринку енергоносіїв, можливе відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення, стагнація вітчизняної промисловості під тиском ревальвації національної валюти, втрата традиційних ринків збуту та пошук шляхів виходу на ринки ЄС, актуалізація необхідності якісних зрушень в оборонно-промисловому комплексі – ось далеко не вичерпний перелік викликів, від відповідей на які буде залежати майбутнє України, її роль на міжнародній арені, добробут наших громадян.

У світлі сказаного актуальність фахової дискусії в рамках Всеукраїнської науково-практичної конференції «Трансформація економіки України: виклики та можливості» не викликає сумніву. Це можливість не лише підбити підсумки 2019 року, а й запропонувати шляхи вирішення існуючих проблем на основі результатів ґрунтовних досліджень. Конференція покликана стимулювати обмін думками та мобілізувати зусилля наукового співтовариства для досягнення цілей розвитку вітчизняної економіки та забезпечення її національної безпеки. Щиро сподіваюсь: наукова дискусія сприятиме формуванню свіжих ідей, висуненню гіпотез, розробці нових концепцій і теорій, кристалізації практичних пропозицій, інтелектуальному зростанню молодих науковців. Перекоаний, що вирішення більшості сучасних питань економічного розвитку України можливе лише спільними зусиллями вітчизняних вчених, відповідальних представників бізнесу та державних управлінців.

Надзвичайно втішений, що базою для проведення конференції виступає Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки як профільна наукова установа Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України з проведення економічного аналізу і сприяння автоматизації процесів прийняття економічних рішень органами державної влади. Це означає,

що результати конференції не приречені залишатися на сторінках збірника, а можуть бути взяті на озброєння в центральних органах виконавчої влади для реалізації національних економічних інтересів нашої держави.

Бажаю всім учасникам конференції «Трансформація економіки України: виклики та можливості» плідної роботи, конструктивного діалогу та нових інтелектуальних здобутків, що сприятимуть розвитку вітчизняної науки й економічному поступу України!

Петро Неботов

кандидат економічних наук, директор
Державного науково-дослідного інституту
інформатизації та моделювання економіки

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО ТА МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Пулій О.В.

СПЕЦІАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД..... 9

Шимко Т.А.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ОЦІНКИ СУКУПНОЇ ВАРТОСТІ ВОЛОДІННЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ – НОВЕЛИ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО ВІДПОВІДАЮТЬ ДИРЕКТИВАМ ЄС..... 15

СЕКЦІЯ 2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Грузький Ю.О.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ 21

Гужва І.Ю.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕВАЛЬВАЦІЇ ГРИВНІ..... 26

Єрохін С.А.

СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ СВОБОДИ В УКРАЇНІ 31

Гончаренко К.О.

ДИСКУРС ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ..... 33

Крещенко І.Л.

БЮДЖЕТНІ ПРОПОРЦІЇ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ТЕМПАМИ РОЗВИТКУ 39

Лисюченко Л.О.

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ СТАНУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ..... 45

Штулер І.Ю.

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
ГАЛУЗЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА 49

СЕКЦІЯ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Пророк В.В.

ОЦІНКА ГРАНИЧНОГО РІВНЯ ДОХОДНОСТІ КАПІТАЛУ
ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА 52

Тутченко В.В.

ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНОСТЬ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДОСВІДУ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СОЮЗУ 56

СЕКЦІЯ 4. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Ляхно М.І.

РОЛЬ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ В СИСТЕМІ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ 62

СЕКЦІЯ 5. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Шабранська Н.І., Щукін Б.М.

ПЛАНУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ ЗМІН В ЕНЕРГОСПОЖИВАННІ.. 69

СЕКЦІЯ 6. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Гагич М.А.

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ РИЗИКУ 75

Ганцяк М.О.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ДЕРЖАВНИХ ЗОВНІШНІХ
БОРГОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ 79

Просов В.М.

ФОРМУВАННЯ ІПОТЕЧНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ..... 84

СЕКЦІЯ 7. МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА
ІНФОРМАЦІЙНІЙ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

Іванов Є.І.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ ДО
ОЦІНЮВАННЯ ВМІСТУ ІМПОРТНИХ СИРОВИНИ І
КОМПЛЕКТУЮЧИХ В ЕКСПОРТНІЙ ПРОДУКЦІЇ 90

СЕКЦІЯ 1. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Пулій О.В.,
*аспірантка відділу аналізу
і прогнозування міжнародної торгівлі
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

СПЕЦІАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

На сучасному етапі розвиток економіки країни в значній мірі обумовлюється інвестиційним кліматом та залежить від прийнятої економічної політики, що сприяє залученню міжнародних інвестицій. Тому нестача внутрішніх фінансових ресурсів та відсутність бюджетного фінансування спонукають до пошуку нових напрямів залучення капіталу, у тому числі й іноземних інвестицій.

За даними ЮНКТАД, що розміщені у Доповіді про світові інвестиції [1], у 2018 році світовий обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) продовжував скорочуватися, упавши на 13% до 1,3 трлн доларів: приплив ПІІ в розвинені країни досяг найнижчого показника з 2004 р., скоротившись на 27%, у країни з перехідною економікою – на 28% до 34 млрд дол., тоді як приплив інвестицій в країни, що розвиваються залишався стабільним і збільшився на 2% до 706 млрд дол. США [1, с. 2-3]. Серед основних факторів уповільнення ПІІ науковці ЮНКТАД відзначають зниження прибутковості ПІІ, поширення таких форм інвестицій, які не вимагають вкладень в дорогі активи, і погіршення інвестиційного клімату. Щодо України, то за даними Доповіді про світові інвестиції об'єми надходжень прямих іноземних інвестицій скорочуються другий рік поспіль (2017-2018 рр.) – на 9%, до 2,4 мільярда доларів [1, с. 57]. Негативний вплив на рішення інвесторів чинить економічна та політична нестабільність в країні.

Оскільки розвиток передових світових економік визначається ступенем їх залученості в інвестиційний процес, а іноземні інвестиції є

важливим джерелом розвитку економіки держави, ефективно залучення інвестицій залишається пріоритетним завданням. До одних із важливих інструментів залучення інвестицій відносяться спеціальні економічні зони. Відповідно до Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», спеціальною (вільною) економічною зоною (СЕЗ) вважається частина території України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України [2].

Спеціальні економічні зони широко використовуються в більшості країн, що розвиваються, і в багатьох розвинених країнах. У цих географічно обмежених районах держава сприяє розвитку промисловості за допомогою податкових та регулятивних пільг та інфраструктурної підтримки. Спостерігається швидке поширення СЕЗ: на сучасному етапі в 147 країнах налічується майже 5 400 зон, причому планується створити ще понад 500 нових СЕЗ [1, с. 128-129]. Стрімке зростання числа СЕЗ стало частиною нової хвилі промислової політики і відповіддю на зростаючу конкуренцію за доступні міжнародні інвестиції.

У більшості зон існують податкові пільги і стимули, звільнення від митних зборів і тарифів, вводяться сприятливі для бізнесу правила надання землевідведень, дозволів і ліцензій, а також норми, що стосуються працевлаштування працівників, забезпечується спрощення та раціоналізація адміністративних процедур. Ці заходи призводять до збільшення обсягів виробництва, активізації механізмів внутрішнього ринкового середовища, розширення виробничих та торговельних зв'язків тощо. Ще однією важливою особливістю є інфраструктурна підтримка, особливо в країнах, що розвиваються, де базова інфраструктура для бізнесу за межами цих зон може бути розвинена недостатньо.

На сучасному етапі існує багато типів СЕЗ. Звичайні вільні економічні зони, що спрямовані на спрощення торгової логістики, є найбільш поширеними в країнах з розвиненою економікою. В країнах, що розвиваються, як правило, використовують інтегровані зони з орієнтацією на промисловий розвиток, вони можуть бути багато-

галузевими, спеціалізованими, націленими на розвиток інноваційного потенціалу. Ступінь і вид спеціалізації тісно пов'язані з рівнем індустріалізації країн (табл. 1).

З'являються і нові типи СЕЗ та різноманітні інноваційні програми їх розвитку. У деяких з них основна увага приділяється новим галузям, таким як високі технології, фінансові послуги та туризм, що виходять за рамки виробничої діяльності традиційних СЕЗ, які характеризуються істотною торговою складовою і високою трудо-місткістю. Інші зони націлені на покращення екологічних показників, комерціалізацію науки, регіональний розвиток або відродження міст. Дедалі більшого поширення в розвитку зон набуває міжнародне співробітництво. В країнах, що розвиваються, чимало зон створюється на основі двостороннього партнерства або в рамках програм співпраці з метою розвитку. Відмінною рисою регіонального економічного співробітництва стають зони регіонального розвитку та міжнародні зони на території двох-трьох країн.

СЕЗ здатні внести важливий вклад в зростання і розвиток економіки, адже можуть сприяти залученню інвестицій, створенню робочих місць і стимулюванню експорту – як прямо, так і опосередковано – в тих випадках, коли вдається налагодити зв'язки між окремими зонами і галузями економіки.

СЕЗ є одним з ключових інструментів залучення інвестицій. Інвесторів приваблюють такі аспекти, як переваги створення кластерів та економія за рахунок спільного розміщення. У багатьох країнах пільги, інфраструктурна підтримка і спрощення ділової практики в СЕЗ спрямовані на компенсацію несприятливих факторів інвестиційного клімату [1, с. 152-155].

Світова практика показує, що створення вільних економічних зон – досить дієвий напрям розвитку економіки. В основному, створення і розвиток вільних економічних зон орієнтовані на розв'язання конкретних пріоритетних економічних завдань, реалізацію стратегічних програм і проектів [3, с. 474]. Деякі науковці [4] зазначають, що СЕЗ часто розглядаються тільки з фіскальної точки зору: як засіб звільнення від сплати податків та отримання пільг для швидкого збагачення; як засіб вирішення проблем регіону – соціальні

Таблиця 1

Шкала типів СЕЗ за рівнем розвитку

	Політичні цілі	Найбільш поширені типи зон
Країни з високим рівнем доходів	- Створення ефективної платформи для складних міжнародних ланцюгів поставок - Зосередження уваги на недопущення перекосів в економіці	- Вільні економічні зони, які діють лише як логістичні вузли (невільні промислові зони) - Досягнення цілей, пов'язаних з інноваціями і новою промисловою революцією, за допомогою наукових парків без окремої нормативної бази або за допомогою не пов'язаних з зонами стимулів
Країни з доходом вище середнього	- Підтримка переходу до економіки послуг - Залучення нових високотехнологічних галузей - Акцент на модернізацію інноваційного потенціалу	- Технологічні зони (наприклад, НДДКР, високі технології, біотехнології) - Спеціалізовані зони, орієнтовані на галузі або сегменти виробничих ланцюжків, що створюють високу додану вартість - Зони послуг (напр. фінансових)
Країни із середнім рівнем доходів	- Підтримка модернізації промисловості - Сприяння інтеграції в глобальні ланцюги доданої вартості і поліпшення становища в них - Акцент на поширенні технологій і їх побічному позитивному ефекті	- Спеціалізовані зони, орієнтовані на галузі з великою питомою вагою глобальних ланцюгів доданої вартості (наприклад, автомобілебудування, електроніка) - Зони послуг (наприклад, аутсорсинг бізнес-процесів, телефонні центри підтримки)
Країни з низьким рівнем доходів	- Стимулювання промислового розвитку і диверсифікації - Подолання недоліків інвестиційного клімату - Здійснення або експериментальне здійснення економічних реформ на обмеженій території - Концентрація інвестицій в інфраструктуру на обмеженій території - Акцент на пряму зайнятість і експортні пільги	- Зони з різними видами діяльності - Зони, що спираються на освоєння ресурсів і спрямовані на залучення компаній переробної промисловості

Джерело: [1, с. 141]

і екологічні проблеми, безробіття, слабка інфраструктура [4, с. 57].

Україна потенційно може бути однією з провідних країн із залучення іноземних інвестицій, оскільки цьому сприяє її ємкий внутрішній ринок, проте стримуючим чинником є несприятливий інвестиційний клімат. Таким чином, покращення інвестиційного клімату, який визначається сукупністю політичних, соціально-економічних, фінансових, соціокультурних, організаційно-правових, географічних та інших чинників [5, с. 31-32], є одним з першорядних завдань на сучасному етапі розвитку національної економіки. Для України можливість поліпшення інвестиційного клімату окремих економічно стабільних територій за допомогою системи фінансових пільг і фіскальних заходів дозволить досягти подвійного ефекту: здійснення економічних реформ з урахуванням мінімізації державних видатків, з одного боку, і стимулювання активності внутрішніх та іноземних інвесторів – з іншого. Перегляд умов та відновлення функціонування СЕЗ в Україні приведе до підвищення інвестиційної привабливості нашої держави на міжнародній арені, що призведе до підвищення довіри інвесторів; наповнення внутрішнього ринку та підвищення експортного потенціалу; залучення і впровадження нових технологій; прискорення соціально-економічного розвитку України.

Література:

1. UNCTAD World Investment Report 2019: Special Economic Zones. Geneva and New York: United Nations. 2019. – 221 p. – Mode of access: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2019_en.pdf.
2. Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-12>.
3. Козуб В.О. Вільні економічні зони як інструмент залучення іноземних інвестицій у розвиток економіки України / В.О. Козуб, Н.Д. Дзюбанова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: зб. наук. пр. / відпов. ред. О.І. Черевко. – Харків: ХДУХТ, 2011. – Вип. 1(13). – С.467-475.
4. Швець Ю. О. Функціонування спеціальних економічних зон як засобу налагодження інвестиційної діяльності: проблеми та

перспективи / Ю. О. Швець, В. В. Шайтанова // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 9. – С. 54-58.

5. Гуткевич С.А. Инвестиционная привлекательность аграрного сектора экономики: монография / С.А. Гуткевич. – К.: Европейский университет, 2003. – 251 с.

Шимко Т.А
*аспірант відділу аналізу і
прогнозування міжнародної торгівлі
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ОЦІНКИ СУКУПНОЇ ВАРТОСТІ ВОЛОДІННЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ – НОВЕЛИ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО ВІДПОВІДАЮТЬ ДИРЕКТИВАМ ЄС

Для правильного застосування інструменту визначення сукупної вартості володіння або вартості життєвого циклу при здійсненні закупівлі варто розуміти природу та можливі моделі застосування і визначення вартісних показників закупівлі.

Отже, сукупна вартість володіння (англ. Total Cost of Ownership, **ТСО**) або вартість життєвого циклу [1] (англ. Cost of Life Cycle, **LCC**) – загальна величина цільових витрат (прямих та непрямих), які вимушений нести власник з моменту вступу в право власності на певний продукт чи систему до моменту виходу з права власності та виконання власником зобов'язань, пов'язаних з володінням, у повному обсязі. Це найбільш узагальнене визначення.

Традиційно **ТСО** – це розрахунок, призначений допомогти покупцям та власникам визначити прямі та непрямі витрати на придбання товару. Суттєвість і цінність кожного компонента **ТСО** в управлінні ланцюгами поставок істотно відрізнятимуться залежно від конкретних факторів, наприклад:

- вартість закупівлі;
- мінімальна кількість замовлення;
- фізичні характеристики;
- спосіб доставки / час доставки / логістика;
- джерело пропозиції / постачання;
- волатильність / мінливість попиту;
- життєвий цикл продукту / знос / застарілість;
- витрати на обробку замовлення;
- вартість застосування / впровадження;

- витрати на управління;
- альтернативні витрати.

Розуміння цих компонентів та їх відповідного впливу на інвестиційні вимоги та інвестиційний ризик є критично важливим для розуміння ТСО.

Вартість товару, мінімальні вимоги до замовлення, матеріальний вміст, фізичні характеристики, спосіб доставки та час доставки, джерело пропозиції, мінливість попиту та життєвий цикл товару впливають на рішення щодо закупівлі та зберігання в належно керованому ланцюзі поставок.

Час виконання, нестабільність попиту та життєвий цикл продукції впливають на інвестиційний ризик.

Витрати на обробку замовлень можуть здатися очевидним компонентом ТСО, але істотність його впливу на ТСО може суттєво відрізнятись залежно від згаданих раніше компонентів і навіть більш істотно від однієї організації чи галузі до іншої.

У разі аналізу витрат на обробку замовлень, тобто проведення процедури закупівлі в системі Прозорро, витрати на проведення самої процедури будуть майже однаковими для різних предметів та ними можна знехтувати. Але, треба бути обережним, бо до процедури закупівлі входить перевірка відомостей та розрахунки приведеної вартості в залежності ввід кількості застосованих факторів та сфери закупівель (час та додаткові матеріальні ресурси). Все це може суттєво вплинути на ТСО.

Всі фактори взаємопов'язані та мають різний вплив на ТСО в залежності від їх значимості для Замовника. Кількість і значимість факторів визначає Замовник.

Отже, терміни сукупна вартість володіння та вартість життєвого циклу мають тотожні поняття та сферу застосування та мають грошовий вимір.

Мета ТСО – обчислити майбутні витрати протягом усього терміну служби / експлуатації продукту. Замість того, щоб просто дивитись на найдешевшу закупівельну ціну, інструменти ТСО дозволяють вибрати продукт, який є найдешевшим протягом усього життєвого циклу.

Термін «Життєвий цикл» використовується у різних областях знань

та має, відповідно, різні визначення:

- *Життєвий цикл товару (виробу)* - сукупність взаємопов'язаних процесів послідовної зміни стану продукції від початку дослідження та обґрунтування розроблення до припинення експлуатації виробу, застосування (зберігання) матеріалу та його утилізації;

- *Життєвий цикл програмного забезпечення* - період часу, який починається з моменту прийняття рішення про необхідність створення програмного продукту і закінчується в момент його повного вилучення з експлуатації;

- *Біологічний життєвий цикл* - послідовність стадій розвитку, через які проходить більшість видів, від зародження, зростання, до біологічної смерті;

- *У маркетингу, життєвий цикл товару* - час, упродовж якого товар життєздатний на ринку і забезпечує досягнення цілей продавця.

Життєвий цикл означає всі послідовні та/або взаємопов'язані етапи, включаючи необхідні дослідження і розробки, виробництво, торгівлю та її умови, транспортування, використання і технічне обслуговування протягом усього періоду існування продукту або робіт або надання послуги, починаючи з придбання сировини або генерування ресурсів і закінчуючи ліквідацією, розпродажем і завершенням послуг або утилізацією.

Продукти, як і люди, мають життєві цикли. Життєвий цикл продукту розбивається на чотири етапи: впровадження, зростання, зрілість та занепад. Незалежно від області знань та сфери застосування, спостерігається певна спільність, яку можна виміряти строком.

Деякі методи розрахунку:

1. Загальна сума всіх витрат життєвого циклу (калькуляційний метод);

2. Розрахунок витрат життєвого циклу на розрахункову одиницю (км, годину, сторінку тощо);

3. Замовник самостійно розраховує вартість життєвого циклу на основі отриманої інформації від учасників, враховуючи вагомість застосованих параметрів для визначення вартості.

Закон України «Про публічні закупівлі» [2, Стаття 1, п.4)], дає таке визначення:

Вартість життєвого циклу – сукупність вартості предмета закупівлі або його частини (лота) та інших витрат, які нестиме безпосередньо замовник під час використання, обслуговування та припинення використання предмета закупівлі.

У разі застосування критерію оцінки вартості життєвого циклу в публічних закупівлях, до цього критерію крім ціни товару (роботи, послуги) може включатися один або декілька витрат замовника протягом життєвого циклу товару (роботи, послуги), а саме витрати, пов'язані з:

1. використанням предмету закупівлі, зокрема споживання енергоресурсів та інших ресурсів;
2. технічним обслуговуванням;
3. збором та утилізацією;
4. впливом зовнішніх екологічних чинників протягом життєвого циклу предмету закупівлі, зокрема вплив викидів парникових газів, інших забруднюючих речовин та інші витрати, пов'язані із зменшенням впливу на навколишнє середовище.

Усі зазначені чинники повинні мати грошовий вимір.

У разі застосування критерію оцінки вартості життєвого циклу, всі його складові не повинні містити вимог, що обмежують конкуренцію та призводять до дискримінації учасників.

Водночас, **Директива 2014/24/EU** Європейського парламенту і Ради ЄС, **Статті 67 «Критерії присудження контракту»** [3], визначає, що найбільш економічно вигідна конкурсна пропозиція, з точки зору замовника, повинна визначатись на основі цін або витрат з використанням підходу економічної ефективності, наприклад, урахування затрат протягом життєвого циклу, і може включати в себе краще співвідношення ціна-якість, яке повинне оцінюватися на основі критеріїв, включаючи якісні, екологічні та/або соціальні аспекти, пов'язані з предметом закупівлі.

Зокрема **Стаття 68 «Врахування затрат протягом життєвого циклу»** [3] визначає врахування затрат протягом життєвого циклу в необхідній мірі охоплює частини або всі наступні витрати протягом життєвого циклу продукту, послуг або робіт:

- а) витрати, понесені замовником або іншими користувачами,

такими як:

- i. витрати, пов'язані з придбанням;
- ii. витрати при використанні, такі як споживання енергії та інших ресурсів;
- iii. витрати на технічне обслуговування;
- iv. витрати в кінці життєвого циклу, такі як витрати із збору та утилізації.

б) витрати, віднесені до зовнішніх екологічних чинників, пов'язаних з продуктом, послугами або роботами протягом свого життєвого циклу, за умови, що їхня грошова вартість може бути визначена і підтверджена; такі витрати можуть включати витрати на викиди парникових газів, викиди інших забруднюючих речовин та інші витрати, пов'язані із зменшенням впливу на зміни клімату.

Якщо замовник оцінює витрати використовуючи метод врахування витрат протягом життєвого циклу, він повинний зазначити в документах із закупівель дані, які повинні надати учасники конкурсу і метод, який замовник використовуватиме для визначення витрат протягом життєвого циклу на основі цих даних.

Витрати, віднесені до зовнішніх екологічних чинників, повинні відповідати всім з наступних умов:

а) засновані на об'єктивно перевірюваних і недискримінаційних критеріях. Зокрема, якщо він не був створений для повторного або постійного застосування, він не повинний невинувато сприяти або ставити у невинувате становище певні суб'єкти господарювання;

б) бути доступним для всіх зацікавлених сторін;

с) необхідні дані можуть надаватись докладаючи розумних зусиль з боку зазвичай сумлінних суб'єктів господарювання, у тому числі суб'єктів господарювання з третіх країн, які є сторонами в УДЗ СОТ або інших міжнародних угодах, в рамках яких Євросоюз несе зобов'язання.

Як бачимо, в застосуванні питанні ТСО або вартості життєвого циклу, нова редакція Закону найбільш наближена до Директива 2014/24/EU, що відповідає вимогам дорожньої карти імплементації DCFTA в частині гармонізації системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС.

Література:

1. Green Public Procurement. European Commission. – Mode of access: https://ec.europa.eu/environment/gpp/index_en.htm?fbclid=IwAR1oRpE53K9zb9Jwsoa2YkD0fn3NvpD-xMwwee0mmZ4QgUQmUgNUUTgZta0.
2. Про публічні закупівлі / Закон України від 25 грудня 2015 р. № 922-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.
3. Directive 2014/24/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on public procurement. – Mode of access: <http://data.europa.eu/eli/dir/2014/24/oj>.

СЕКЦІЯ 2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Грузький Ю.О.

*аспірант відділу модернізації
механізмів управління економікою
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Органи державної влади та місцевого самоврядування, підприємства, які забезпечують потреби держави або територіальної громади, воліють отримати відповідні товари, роботи і послуги найкращої якості за найменшу ціну. Водночас, приватний сектор економіки зацікавлений у величезному ринку збуту вироблених товарів, виконанні певних робіт чи наданні послуг, оскільки, як відомо, держава є найбільшим споживачем, а в деяких галузях економіки держава є чи не найважливішим (оборона, охорона здоров'я) споживачем. Обсяг державних закупівель в Україні щороку складає близько 13 % ВВП [1].

Таким чином, публічні закупівлі слід розглядати як сферу (ринок), де поєднуються приватні та державні інтереси, інтереси територіальної громади. Особливо важливо, щоб ці інтереси перебували у площині та переслідували мету, яку закладено Законом України «Про публічні закупівлі» № 922-VIII від 25 грудня 2015 року, а саме публічні закупівлі були ефективними та прозорими, створювали конкурентне середовище у цій сфері, запобігали проявам корупції, розвивали добросовісну конкуренцію [2]. Переважна більшість дослідників цієї теми підкреслюють важливу роль публічних (державних) закупівель як для розвитку національної економіки, так і державної економічної політики. Державне регулювання у сфері публічних закупівель слід розглядати як вибір напряму економічної політики, методів та засобів її здійснення. В сучасних умовах у сфері публічних закупівель держава має сприяти подальшому розвитку електронних форм закупівель, цифровізації та автоматизації всіх етапів здійснення закупівель,

впровадженню найкращого досвіду розвинутих країн здійснення закупівель, зокрема, країн – членів ЄС.

1 листопада 2015 року Комітет з державних закупівель Світової організації торгівлі GPA прийняв рішення запросити Україну приєднатися до Угоди про державні закупівлі, якою охоплено 45 країн, у тому числі 28 членів ЄС, а також США, Канада. Угода про державні закупівлі набрала чинності для України 18.05.2016 року та поширюється на будь-які заходи, що стосуються закупівель, що охоплюються цією Угодою незалежно від того, чи здійснюються вони повністю або частково за допомогою електронних засобів. Основними принципами, на яких повинна будуватись система державних закупівель в рамках Угоди є ефективність багатосторонньої системи державних закупівель, рівні умови для всіх постачальників, недискримінація учасників закупівель, чесність і передбачуваність систем державних закупівель, прозорість та неупередженість проведення державних закупівель, використання та заохочення використання електронних засобів для закупівель тощо [3]. Уряд нашої держави прийняв Розпорядження «Про Стратегію реформування системи публічних закупівель («дорожню карту»)» від 24 лютого 2016 року № 175-р, яким визначено основні напрями реформування системи державних закупівель, а саме інституційний розвиток, належне матеріально-технічне та кадрове забезпечення уповноваженого органу, а також незалежного наглядового органу із захисту прав суб'єктів публічних закупівель, оптимізація взаємодії регуляторних та контролюючих органів у сфері публічних закупівель та управління державними фінансами; створення та розвиток системи електронних закупівель з урахуванням вимог та стандартів ЄС, кращої міжнародної практики; розвиток системи професійної підготовки спеціалістів та професіоналізація у сфері публічних закупівель [4].

В Україні для здійснення електронних закупівель введено в дію Інформаційно-телекомунікаційну систему «Prozorro», яка з 01.08.2016 року стала обов'язковою для всіх закупівель органів державної влади та місцевого самоврядування, а також для юридичних осіб та їх об'єднань, які забезпечують потреби держави або територіальної громади в Україні. Більшість науковців у сфері публічних закупівель, не без

зауважень, відзначають ефективність електронної системи здійснення публічних закупівель. Ринок публічних закупівель є таким, що стабільно розвивається в Україні. Так, у 2017 році загальна кількість замовників, які здійснювали закупівлю за допомогою Інформаційно-телекомунікаційної системи «Prozorro», – 27,07 тис.; загальна кількість учасників, які брали участь у торгах через ІТС «Prozorro» – 27,49 тис. [5]. Кількість організаторів, які були активні та провели свої закупівлі в 2018 році, порівняно з минулим роком зросла на 5%, а кількість активних учасників порівняно з 2017 р. збільшилась на 16% [6].

Публічні закупівлі в Україні здійснюються на децентралізованій основі. Так, децентралізована модель надає можливість урахувати потреби місцевих громад, кінцевих користувачів товарів та послуг, що закуповуються, та підтримувати місцевих виробників і заохочувати їх до участі в публічних закупівлях. Разом з тим, у сучасній міжнародній практиці ефективно використовується модель централізованої закупівлі, яка характеризується зменшенням загальних витрат у системі. Централізована модель сприяє стандартизації, професіоналізації, правовій визначеності, запровадженню гнучких методів закупівлі, зокрема укладенню рамкових угод та здійсненню електронних закупівель. Таким чином, одним із завдань реформи є запровадження механізму централізованої закупівлі з оптимальним збереженням переваг децентралізованої моделі, що функціонує на сьогодні [4]. Поєднання обох моделей здійснення публічних закупівель, шляхом укладення рамкових угод є економічно доцільним, оскільки такі закупівлі будуть враховувати потреби кінцевих споживачів (користувачів) товарів і послуг та як інструмент скорочення державних видатків відображатимуть економічний механізм співвідношення потреби у предметі закупівлі відповідної якості за найменшу ціну.

Як показує статистика публічних закупівель, зокрема, протягом 2018 року, очевидною є проблема допорогових закупівель, які є найбільш вразливими для зловживань при їх проведенні. Проведення так званих «допорогів» за кількістю склало 82 % всіх оголошених закупівель в електронній системі закупівель у 2018 році [6]. Саме тому, в новій редакції Закону України «Про публічні закупівлі», яка набуде

чинності з 19.04.2020 року, запроваджено спрощені процедури публічних закупівель, електронні каталоги для придбання замовниками товарів, робіт і послуг, вартість яких дорівнює або перевищує 50 тис. грн та є меншою за вартість, що встановлена у пунктах 1 і 2 частини першої статті 3 цього Закону [1].

Задля належного використання бюджетних коштів та усунення відповідних економічних ризиків при здійсненні публічних закупівель необхідним є належний рівень знань та навичок осіб, які їх проводять від імені замовників. Професійна підготовка спеціалістів з питань публічних закупівель та професіоналізація у сфері публічних закупівель потребує подальшого удосконалення та розвитку. У цьому зв'язку позитивним видається введення замість тендерних комітетів у складі не менше п'яти осіб інституту уповноважених осіб, відповідальних за організацію та проведення процедури закупівлі/спрощеної закупівлі, які визначаються або призначаються замовником, оскільки, по-перше, отримання відповідного рівня знань у сфері публічних закупівель однією особою замість п'яти осіб буде коштувати державі значно менших коштів, по-друге, посилить відповідальність таких уповноважених осіб за здійснені ними закупівлі. Крім того, задля економії видатків, доцільно буде запропонувати для здійснення публічних закупівель залучення таких уповноважених осіб на контрактній основі, з чітко визначеними правами та обов'язками таких осіб та проведення розрахунків за фактично проведені ними належним чином (щодо співвідношення ціни та якості предмета закупівлі) закупівлі.

Моніторинг закупівлі здійснюється протягом проведення процедури закупівлі, укладання договору про закупівлю та його виконання [1]. Цікавим у даному питанні є досвід сусідньої Польщі, де Агентство публічних замовлень (окремий центральний орган виконавчої влади, який координується Міністерством економіки) здійснює крім моніторингу формального дотримання вимог закону у процедурах закупівлі аналітичний макромоніторинг всієї сфери державних закупівель [7]. Щодо контролю сфери публічних закупівель в нашій країні, то ним опікується (кожен у межах своїх повноважень) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у

сфері державного фінансового контролю, Антимонопольний комітет України та Рахункова палата. Проблемним залишається питання щодо конкуренції повноважень органів, покликаних здійснювати контроль у сфері публічних закупівель.

Вище наведене свідчить про те, що сфера публічних закупівель перебуває у процесі реформування, необхідною умовою успішного розвитку ринку публічних закупівель є гнучкість та пристосування до викликів часу, для зменшення видатків держава має втручатись у сферу публічних закупівель, встановлюючи при цьому прозорі та рівні для всіх учасників умови.

Література:

1. Реформа державних закупівель / Міністерство розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.
2. Про публічні закупівлі / Закон України від 25 груд. 2015 р. № 922-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.
3. Про державні закупівлі / Угода Світової організації торгівлі; Міжнародний документ від 15 квіт. 1994 р., Ідентифікатор: 981_050. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Про Стратегію реформування системи публічних закупівель («дорожню карту») / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 175-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>.
5. Аналіз стану публічних (державних) закупівель у 2017 році / Рахункова палата [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rp.gov.ua>.
6. Звіт сфери публічних закупівель за 2018 рік / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://me.gov.ua/Documents/Detail>.
7. Контроль у сфері публічних закупівель: релевантний для України досвід Польщі. Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eupublicprocurement.org.ua>.

Гужва І.Ю.
*д.е.н., перший заступник директора
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕВАЛЬВАЦІЇ ГРИВНІ

Зміцнення курсу гривні на 16,9% протягом 2019 р. стало чутливим для економіки та соціуму. Найбільших втрат зазнали виробники та експортери, адже ревальвація гривні відбулась якраз у піковий сезон експорту. Якщо фінансові плани підприємств формувалися, виходячи із курсу 28 грн за долар США, то закрити фінансовий рік виробники та експортери змушені з курсом 23 грн/дол.

Свідоме та цілеспрямоване зміцнення національної валюти без економічного підґрунтя створює ефект стисненої пружини, яка невдовзі вистрелить. Наприклад, попри рекордний урожай зернових у 2019 р. (74,3 млн т) зміцнення гривні суттєво знизило доходи аграріїв від експорту, а послаблення курсу, скоріш за все, відбудеться в період, коли українські аграрії-лідери експорту будуть змушені закуповувати сільськогосподарську техніку, добрива, насіння, паливо та інші матеріали на зовнішніх ринках, щоб провести посівні роботи у 2020 р.

Відповідно, відтворити у поточному році досягнення попереднього видається малоімовірним, позаяк українським виробникам забракне недоотриманих ресурсів. Таким чином, зміцнення курсу мінімум двічі вдарить по аграрних виробниках і негативно позначиться на загальній економічній ситуації.

Поряд з цим, від зміцнення гривні держбюджет у другій половині 2019 р. недоотримав близько 40 млрд грн, зокрема, через скорочення бази оподаткування. На ряду з іншими чинниками це стало причиною урізання бюджетних видатків.

Переважна більшість населення також відчула на собі зміцнення гривні. Особливо чутливим це стало для тих, у кого надходження прив'язані до іноземної валюти. Крім цього, дедалі менш привабливим для заробітчани стає переказувати гроші в Україну. За даними НБУ, у січні-листопаді 2019-го ці перекази сягнули 11,7 млрд дол. США, що у

валютному еквіваленті на 12,5% більше, ніж у січні-листопаді 2018 р., однак на 4,4% менше – у гривневому [1]. За таких умов формується новий тренд, коли вигідніше стає переказувати не гроші, а продукти і речі натурою.

Фактично виграють у такій ситуації лише імпортери, адже вартість імпорту зменшується, а ціни зростають. За даними Держстату, ціни на споживчі товари у січні-листопаді 2019 р. зросли на 8,3% порівняно з аналогічним періодом попереднього року [2]. При цьому Нацбанк України зафіксував, що протягом тих же 11 місяців 2019 р. імпорт товарів збільшився на 3,6 млрд дол., чим продовжилося витіснення вітчизняного виробника з внутрішнього ринку [1].

Говорячи про експорт, варто зазначити, що він зростає значно повільніше за імпорт, за аналогічний період – лише на 2,7 млрд дол. Водночас у структурі експорту сировина та напівфабрикати сягають 2/3 вітчизняних товарних поставок на зовнішні ринки. Так, у січні-листопаді 2019 р. 21,4% товарного експорту України становили чорні метали і вироби з них, 18,0 – зернові культури, 10,1% – мінеральні ресурси (залізні руди) [3].

Частка експорту у вітчизняному ВВП стабільно перевищує 50%, відповідно, його сировинна структура становить істотну загрозу економічній безпеці держави. За такого рівня відкритості економіка України є надто чутливою. По-перше, до коливань світових цін на сировину та напівфабрикати (зовнішній фактор). Амплітуда таких коливань значна: за оцінками ЮНКТАД, під час кризи міжнародної торгівлі 2015 р. ціни на сировину обвалилися в середньому на 36,2%, тоді як на готові товари – на 9,5 [4]. По-друге, до зміцнення курсу гривні (внутрішній фактор), що підвищує вартість українського експорту на світових сировинних ринках, де конкуренція зазвичай іде за кожен цент у вартості продукції.

На противагу тому, що відбувається з валютним курсом в Україні, світовий досвід показує, що курс національної грошової одиниці може бути ефективним інструментом регулювання економіки.

Наприклад, Китай і Туреччина свідомо занижують вартість своїх національних валют, щоб формувати сприятливі передумови для нарощування експорту. Показовим також є негативний досвід Японії

кінця 80-х років минулого століття, коли США змусили японську владу штучно зміцнити єну, що спричинило тривалу стагнацію економіки країни.

Стосовно державної політики діючої влади, програмою діяльності КМУ передбачено подвоєння експорту. Таке саме завдання закріплене і в стратегічному плані Мінекономіки. Слід нагадати, що попередньою програмою діяльності уряду також передбачалося подвоїти експорт до 2019 р. Утім, досягти цього показника так і не вдалося, експорт у 2019 р. навряд чи перевищить відповідні показники за 2015-й більш як на 25%. Водночас імпорт буде щонайменше на 40% вищим ніж п'ять років тому.

Разом із цим стратегічний план Мінекономіки передбачає такі планові показники розвитку торгівлі та виробництва:

- темпи приросту фізичних обсягів експорту товарів і послуг у середньому на 5% щороку;
- зменшення рівня ввізних мит на 10% для топ-100 товарних ліній на топ-20 ринках;
- збільшення частки високо- і середньотехнологічного виробництва з 3,5 до 9,3%;
- приріст виробництва продукції машинобудування на 7–10% щорічно;
- скорочення ступеня зносу основних засобів з 60,6% у 2018-му до 38% у 2024 р.;
- зростання частки товарів, вироблених з використанням технологій високого та середньо-високого рівня, у структурі експорту товарів з 17% у 2018 р. до 27% у 2024-му;
- збільшення кількості проведених торговельних розслідувань для захисту українських виробників на внутрішньому ринку з п'яти у 2018 р. до шести у 2024 р.

Однак засоби досягнення лишаються доволі сумнівними з погляду подвоєння експорту та нарощування виробництва. Адже стратегічний план по суті відображає звичайний функціонал міністерства. А ключові показники хоч і виглядають привабливими, але не мають жодних економічних обґрунтувань.

Фінансова складова стратегічного плану Мінекономіки також

викликає великі сумніви щодо досягнення революційних показників, оскільки відображає поточну бюджетну декларацію цього відомства на відповідні роки. Тобто стратегічний план Мінекономіки не має взаємозв'язку між очікуваними результатами, заходами та фінансовим забезпеченням.

Враховуючи наявність так званої «монобільшості» у парламенті, на сьогодні є абсолютно всі можливості внести необхідні корективи у відповідні державні політики. Зокрема, доповнити передбачені урядом заходи (в деяких випадках – замінити) механізмами розвитку виробничо-експортного потенціалу. Серед таких заходів вбачається за доцільне:

1. Скоординувати заходи НБУ щодо впровадження ефективної курсової політики та облікової ставки в інтересах вітчизняного виробника й експортера.

2. В епоху зростання глобального протекціонізму уряд повинен шукати можливості більш мобільного й ефективного захисту інтересів вітчизняних виробників на внутрішньому ринку, зокрема, передбачати можливість запровадження попередніх захисних заходів.

3. Перенести термін запуску ЕКА з грудня на січень 2020 р., розширивши потенціал цієї установи за прикладом Румунії, тобто доповнивши функціями банку розвитку. Підтримка експортера має починатися на етапі виробництва через гарантування, страхування та здешевлення кредитних ресурсів. Перш ніж стимулювати експорт чогось високотехнологічного, необхідно забезпечити умови, щоб це щось почало в Україні вироблятися або стало вироблятися у значно більших масштабах.

4. Запровадити податкові, митні і фінансові стимули для резидентів індустріальних парків. У міністерській програмі індустріальні парки згадуються. Втім, запровадження цих стимулів потребує особливої уваги. Щоб цей інструмент почав працювати, умови в індустріальних парках України мають бути кращими, ніж у сусідніх країнах, зокрема, в Польщі та Туреччині.

5. Переглянути митно-тарифну політику в інтересах вітчизняних виробників, мінімізувавши ввізні мита на імпорт проміжної продукції та збільшивши мита на імпорт готової продукції й експорт сировини.

6. Переглянути системи публічних закупівель, державного замовлення та державних цільових програм для формування попиту та запровадження стимулів для вітчизняного виробника з метою задовольнити власні потреби (зокрема, у сфері машинобудування, оновлення основних фондів тощо), у форматі імпортозаміщення з подальшим забезпеченням експортного потенціалу.

7. Запустити мережу торгових представництв за кордоном для забезпечення фахової адвокації торгово-виробничих інтересів України за кордоном.

8. Переглянути умови взаємодії з МВФ – зняти обмеження, які блокують промисловий й економічний розвиток України, і встановити обов'язковість консультацій уряду з Верховною Радою щодо меморандумів.

Лише у такий спосіб можливо забезпечити якісну зміну структури виробництва й експорту та вийти на сталу позитивну динаміку економічного розвитку, а також надати можливості для наближення до задекларованих в урядовій програмі показників.

Література:

1. Платіжний баланс України: статистика зовнішнього сектору / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-external/data-sector-external#1>.

2. Індекси споживчих цін на товари та послуги у 2019 році (до відповідного періоду попереднього року) / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3. Товарна структура зовнішньої торгівлі України у січні-листопаді 2019 року / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

4. Trade and Development Report 2019: Financing a Global New Green Deal / UNCTAD. – Mode of access: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2019_en.pdf.

СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ СВОБОДИ В УКРАЇНІ

Економічна свобода є найважливішою характеристикою ринкового господарства, оскільки розкриває відносини між усіма суб'єктами ринку (державою, виробниками, споживачами), як незалежними, самостійними в прийнятті будь-яких рішень, що є головною умовою функціонування ринку, і означає автономність суб'єктів як власників. Поняття «економічна свобода» є складним і багатозначним, його сутність можна тлумачити з позицій філософії, права, економічної теорії, соціології.

Першими в історії суспільної думки проблему свободи почали вивчати древні філософи. Так, голландський філософ Бенедикт Спіноза (1632-1677) назвав свободу «усвідомленою необхідністю». А відомий німецький філософ Георг Гегель (1770-1831) лаконічно визначив сутність свободи, як «пізнання необхідності» [2]. У філософії особливий інтерес має концепція двох свобод (позитивної і негативної) англійського філософа та історика Ісайї Берліна (1909-1997) [1].

Український вчений Яременко О.Л. визначає економічну свободу як інституційно детермінований тип організації господарської діяльності [5]

Питання про сутність та конкретні форми прояву економічної свободи посідає важливе місце в характеристиці відносин економічних систем, перш за все ринкового типу.

Інтегрованим показником вільного розвитку країни, її економіки є Індекс економічної свободи. Вимірювання економічної свободи у світі є спробою визначити, «наскільки інституції та державна політика певної країни відповідають ідеалу «обмеженого» уряду.

Розрахунок Індексу економічної свободи базується на обчисленні 12 кількісних та якісних факторів, згрупованих в чотири категорії: верховенство права (права власності, цілісність уряду, ефективність судової системи); розмір уряду (урядові витрати, податкове навантаження, бюджетне здоров'я); ефективність регулювання

(свобода бізнесу, свобода праці, грошова свобода) й відкриті ринки (свобода торгівлі, свобода інвестицій, фінансова свобода).

В Україні Індекс економічної свободи має позитивні зрушення про що свідчить його динаміка (рис.1).

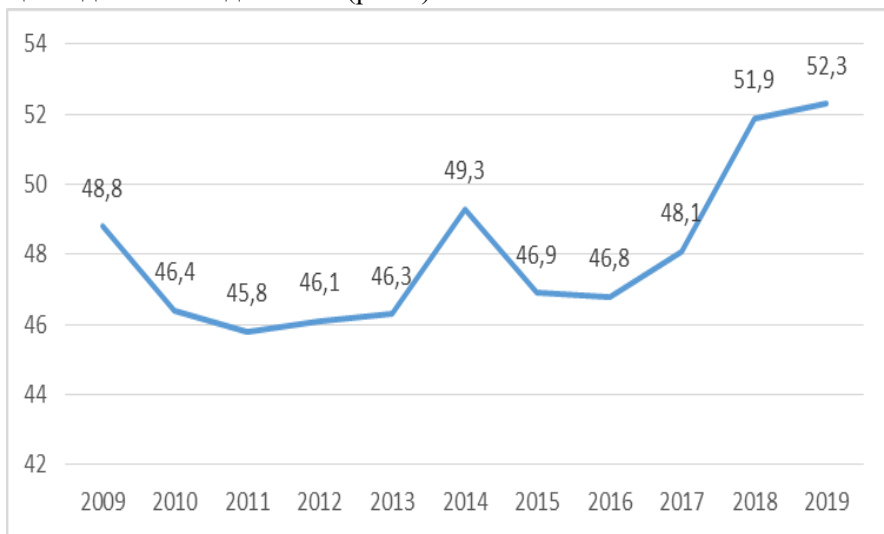

Рис. 1. Динаміка Індексу економічної свободи України в 2009-2019 рр.
Джерело: побудовано автором на основі даних: [2; 5]

У порівнянні з іншими країнами світу Індекс економічної свободи має такі показники: у Румунії — 68,6 бали; Польщі – 67,8 балів; Угорщині і Словаччині – 65 балів; Молдові – 59,1 балів; Росії – 58,9 балів; Білорусі – 57,9 балів [3]. Перші місця в світі за Індексом економічної свободи традиційно займають Гонконг (90,2 бали) і Сінгапур (89,4 бали) [4].

Проаналізуємо динаміку покращення Індексу економічної свободи України за останній рік. На думку фахівців покращення відбулося через приплив грошових переказів, проте необхідні структурні реформи, такі як скорочення субсидій, підвищення тарифів на електроенергію, консолідація бюджету та боротьба з корупцією так і не відбулися [2].

Для покращення ІЕС необхідно, щоб запрацювали такі механізми, як демократизація всіх сторін життя суспільства, поглиблення процесу приватизації, активна співпраця зі світовою спільнотою у вирішенні

глобальних питань, які стримують розвиток у напрямку економічної свободи.

Література:

1. Берлин И. Две концепции свободы / И. Бердин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kant.narod.ru/berlin.htm>.
2. Гегель Г. Энциклопедия философских наук. Т. 3. Философия духа. М.: Мысль, 1977. 471с.
3. Україна в «Індексі економічної свободи» піднялася на 16 позицій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/484498.html>
4. Україна в міжнародних рейтингах / Фонд підтримки винаходів МІНЕКОНОМРОЗВИТКУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.sfii.gov.ua/україна-в-міжнародних-рейтингах/>.
5. Яременко О.Л. Лібералізм, економічна свобода і держава / О.Л. Яременко // Економіка України. – 2010. – №12. – С. 4-15.

ДИСКУРС ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Україна завершує 2019 р. з тривожними тенденціями у вітчизняній промисловості: незначні темпи зростання протягом 2016-2018 рр. перервались падінням індексу промислової продукції, яке в листопаді 2019 р. сягнуло 7,5% [1]. Допоки експерти ведуть дискусії довкола ситуативних причин скорочення виробництва, вбачаємо за доцільне здійснити більш глибокий та системний аналіз ситуації, що склалась з українською промисловістю протягом останніх кількох років. Якщо проаналізувати динаміку індексів розвитку переробної промисловості, стає зрозуміло що сучасні проблеми – лише вершина айсберга всіх тих системних деформацій, що роками накопичувалися у вітчизняному виробничому секторі.

Так, вітчизняна промисловість досі не змогла повернутися до рівня, який мала у 2012 р. перед початком рецесії у 2013 р. та подальшої кризи 2014-2015 рр. За підсумками 2018 р. індекс промислової продукції був на 21,5% нижчим від рівня 2012 р. Очевидно, що після підбиття Державною службою статистики підсумків 2019 р., розрив тільки збільшиться. За незначними винятками, переважна більшість галузей вітчизняної промисловості не досягли докризового рівня виробництва та збуту. Особливо критична ситуація спостерігається в секторі машинобудування, що виробляє найбільш високотехнологічну продукцію з високим рівнем доданої вартості.

У порівнянні з 2012 р. рівень виробництва у легкій промисловості залишається нижчим на 9,5%, у харчовій – на 14,6%, хімічній – на 17,6%, у галузі сільськогосподарського машинобудування – на 22,2%, верстатобудування – на 31,2%, виробництва побутових приладів – на 43,7%. Протягом 2012-2018 рр. виробництво у галузі вагонобудування обвалилось на 71,2%, а виробництво легкових і вантажних автомобілів – на 77,7% [2]. І це без урахування втрат на тимчасово окупованих територіях півдня та подій на сході.

Виявляється, далеко не всі галузі змогли переорієнтуватися з втрачених ринків збуту в країнах СНД на ринки країн ЄС та інших високорозвинених держав. Поряд з цим, значні економічні потрясіння, ще більше відкриття доступу іноземній продукції на внутрішній ринок не залишили багатьом вітчизняним виробникам жодного простору та можливостей для розвитку. За таких умов уникнути занепаду було майже неможливо.

Ситуація ускладнюється тим, що ряд власників підприємств не бачить особливих перспектив продовжувати розвивати промислове виробництво та диверсифікує свою діяльність у сільське господарство або переносить його в інші країни. Як наслідок, протягом останніх десяти років спостерігається тенденція аграризації вітчизняної економіки – частка сільськогосподарського сектора у ВВП зросла з 7,1 до 10,6% [3], тоді як у розвинутих країнах вона не перевищує 3-5% і постійно знижується. В Україні ж навпаки – у ВВП знижується частка промисловості, що засвідчує деіндустріалізацію та примітивізацію економіки.

Винятком із вказаних тенденцій слід вважати розвиток вітчизняної деревообробної галузі, адже порівняно з 2012 р. виробництво в ній зросло на чверть. Проте активний розвиток деревообробної галузі в умовах тривалої стагнації всього промислового сектору зовсім не випадковий. Він пов'язаний передусім з проведенням цілеспрямованої та послідовної державної політики зі сприяння розвитку галузі, основою якої є запровадження в 2015 р. мораторію на експорт лісу-кругляку. Саме завдяки мораторію, який зупинив (чи щонайменше суттєво обмежив) відтік цінної сировини закордон, вітчизняні виробники одержали можливість активізувати переробку в середині країни, а інвестори, у тому числі іноземні, почали розглядати галузь як потенційну сферу для запуску нового бізнесу.

Мораторій почав діяти 1 листопада 2015 р., а вже у 2016-2017 рр. капітальні інвестиції в галузь зросли в 1,5 рази. Галузь почала стрімко відновлювати свої позиції на внутрішньому ринку. Зокрема, частка вітчизняних меблів в структурі роздрібного товарообороту протягом 2015-2018 рр. зросла з 42,1 до 48,3%, тоді як частка непродовольчих товарів в цілому знизилась з 39,3 до 31,7% [4].

Варто звернути увагу також на інший кейс державної політики, що стосується металургійної галузі, на підвищення експортного мита на металобрухт у кілька етапів з 10 до 58 євро/т у 2016-2019 рр., що дозволило подолати дефіцит брухту чорних металів на внутрішньому ринку навіть попри зростання світових цін на нього. Якщо у 2015 р. Україна експортувала понад 1,2 млн т брухту, вже у II півріччі 2019 р. металобрухт повністю припинили постачати на експорт. Забезпечення металургійних підприємств брухтом внутрішньої заготівлі зробило вагомий внесок у підтримку та поступове нарощення виробництва прокату та сталі [5].

Втім, вітчизняна металургія зіштовхнулася чи з не найбільшими викликами серед усіх інших галузей вітчизняної промисловості: чого варта лише глобальна торгова війна, яка почалась із введенням США мита на сталь у 25% і дуже скоро поширилась на решту найбільших економік світу, суттєво обмеживши вітчизняним металургам доступ на основні ринки збуту. Відтак стрімкого зростання галузь за останні роки не показала, однак підвищення експортного мита на металобрухт зробило вагомий внесок у пом'якшення загальної несприятливої ситуації. Зрозуміло, що без відповідної державної політики український металобрухт переробляли б інші країни.

Механізми державної підтримки в Україні діють також у галузі сільськогосподарського машинобудування. Аграрії одержують до 40% компенсації витрат на закупівлю сільгосптехніки вітчизняного виробництва, яка відповідає вимогам локалізації на рівні 55-60%. Програма почала діяти з червня 2017 р., проте на початку критерії участі в ній змогли виконати лише 40 підприємств-виробників сільгосптехніки, компенсація поширювалась на менш як 800 найменувань техніки і обладнання. Лише у квітні-серпні 2019 р. число виробників сільгосптехніки, продукція яких підлягає компенсації, було суттєво розширено до 181 підприємства, а кількість найменувань продукції – до 12,5 тисяч. Очевидно, що до розширення програми її ефект залишався непоміченим на макрорівні. За даними Міністерства аграрної політики, у грудні 2018 р. – травні 2019 р. за програмою було придбано близько 4 тисяч одиниць техніки, а аграріям спрямовано 261,1 млн грн компенсації. А вже після розширення за один тільки

вересень 2019 року надано 136,8 млн грн компенсації для 2,6 тис. одиниць техніки [6]. Відтак, повноцінний широкомасштабний ефект державної підтримки вітчизняних виробників сільгосптехніки, який матиме силу переламати негативні тенденції в галузі, можна очікувати вже з 2020 р.

Відтак стає очевидним, що всі ті виклики, з якими зіштовхнулася вітчизняна промисловість на сучасному етапі, потребують активної державної політики, спрямованої на формування сприятливих передумов для розвитку промисловості. Про це недвозначно свідчить контраст, що спостерігається між тими галузями, де продумана державна політика мала місце, та рештою секторів промисловості.

Серед першочергових кроків вбачається за доцільне запровадити обов'язкові критерії локалізації в публічних закупівлях промислової продукції, перетворивши державне споживання на потужний механізм підтримки і розвитку попиту на продукцію тих вітчизняних галузей, які постраждали від закриття зовнішніх ринків і стрімкого витіснення іноземними конкурентами з ринку внутрішнього. Замість того, щоб за рахунок грошей платників податків надавати підтримку іноземним виробникам, уряд повинен дати імпульс для модернізації та розвитку вітчизняних виробничих потужностей у тих секторах, де формується основна додана вартість, висококваліфіковані робочі місця, науково-інноваційний потенціал та добробут в цілому. Наряду з цим також необхідно активізувати роботу щодо запровадження в Україні ряду інших інструментів і механізмів промислового розвитку, зокрема таких, як індустриальні парки, банк розвитку, торгові представництва при посольствах закордоном, перегляд митно-тарифної політики в інтересах вітчизняного виробника, повноцінний запуск експортно-кредитного агентства тощо.

Література:

1. Індекси промислової продукції в Україні у 2010-2019 роках / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Індекси промислової продукції за видами діяльності та основними промисловими групами (ОПГ) (за періоди з початку року) / Державна

служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3. Валовий внутрішній продукт виробничим методом та валова додана вартість за видами економічної діяльності (2010-2018) / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

4. Частка продажу підприємствами роздрібною торгівлі товарів, які вироблені на території України (2005-2018) / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

5. Результати діяльності ГМК України у жовтні та за 10 місяців 2019 р. / Об'єднання підприємств «Укрметалургпром» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrmetprom.org/rezultati-diyalnosti-gmk-ukraini-u-zh>.

6. Мінекономрозвитку розширило перелік української сільгосптехніки, вартість якої компенсується з державного бюджету / Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomrozvitku-rozshirilo-perelik-ukrayinskoyi-silgosp tehniki-vartist-yakoyi-kompensuyetsya-z-derzhavnogo-byudzhetu>.

Крещенко І.Л.
*головний державний аудитор
Департаменту стратегічного планування,
звітності та координації здійснення
державного фінансового контролю
Державної аудиторської служби України*

БЮДЖЕТНІ ПРОПОРЦІЇ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ТЕМПАМИ РОЗВИТКУ

Через бюджет перерозподіляється більше третини ВВП країни, а податково-бюджетна політика разом з грошово-кредитною системою залишається найбільш прямим і результативним способом державного впливу на економіку. На ефективність використання податково-бюджетних важелів впливає комплекс чинників від технології та організації бюджетного процесу, його структурних параметрів та якостей до технології виконання, моніторингу, фінансового контролю за використанням бюджетних коштів [1]. Відповідно, різним за роками стає макроекономічний вплив бюджету на національну економіку на різних її етапах (стабільне зростання, передкризовий стан, економічний спад, відновлення після кризи). Після завершення кризи 90-х років і початку економічного зростання з 2000 року економіка України пройшла 2 кризи (2009 та 2014-2015 років), відповідно, два рази йшло відновлення економічної макрофінансової стабільності та економічного зростання, в тому числі і за рахунок податково-бюджетної політики. Але сказати, що ця сфера державного регулювання (антикризова політика) добре відпрацьована і зорієнтована на активне стимулювання економічного зростання поки що не можна. Бюджет України кожного року більше спрямований на вирішення поточного проблем соціального характеру, ніж на стимулювання темпів зростання ВВП і обсягів економіки.

Макроекономічна ефективність використання зібраних в бюджеті коштів залишається під питанням через відсутність високих темпів зростання ВВП (в останні 4 роки досягнуті лише стабільні 2,5-3,5 відсотків зростання на рік). Це не може свідчити про достатню оптимальність структури бюджетних видатків та ефективність їх

використання. Програмно-цільовий характер бюджетних витрат поки не знайшов повноцінного результативного використання в бюджетному процесі, який потребує подальшого вдосконалення та модернізації. Теж саме треба сказати про впровадження принципу середньострокового бюджетного планування, моніторингу цільового використання коштів та їх тіньових потоків. Достатньо типовим негативом є те, що заплановані в бюджеті витрати використовуються недостатньо ефективно, з порушеннями бюджетної дисципліни і відхиленнями від вимог програмно-цільового принципу, не дають повного очікуваного ефекту.

На теоретичному рівні ці питання вдосконалення макроефективності бюджетних витрат, їх оптимальної структури достатньо висвітлені в багатьох роботах вітчизняних та зарубіжних авторів. Разом з тим, потребують подальших досліджень макроаспекти бюджетних проблем перехідних економік, в тому числі української, які потребують поглибленою уваги до організації активного впливу бюджетних витрат на обсяги економічної діяльності і ВВП як з боку формування сукупного попиту, та і з боку сукупної пропозиції. На практиці залишаються методично невизначеними технології оптимізації бюджетних пропорцій (міжгалузевих, міжрегіональних, між споживанням і нагромадженням, між використанням бюджетного дефіциту і обслуговуванням державного боргу) для забезпечення економічного зростання, жорсткого додержання бюджетної дисципліни і ефективності витрат кожного розпорядника бюджетних коштів.

Доцільно розглядати функцію макроекономічного стимулювання економіки за рахунок бюджетної політики. Завданням бюджетної політики є не тільки забезпечення реальності та збалансованості доходів та видатків країни, а і його позитивний вплив на обсяги та темпи економічної діяльності. Перші два пункти поступово досягаються, третій – знаходиться під питанням.

При побудові системи показників макроефективності бюджету видатки бюджету враховуються, як ресурс, а зростання ВВП, галузей, доходів населення, капітальних інвестицій, як досягнутий результат економічного розвитку.

Макрофінансовий вплив бюджетних параметрів на економіку залишається малорегульованим і має недостатньо уваги у бюджетному процесі. Досягнуті в 2016-2019 роках темпи у 2,2-3,2 відсотки зростання ВВП на рік практично відповідають цифрі дефіциту бюджету по відношенню до ВВП у 2-3 відсотки. Це означає, що додатковий сукупний попит, що стимулює зростання ВВП, формується за рахунок бюджетного дефіциту, покривається державними запозиченнями і практично не має приросту внутрішнього попиту на вироблену в Україні продукцію. За своєю натуральною формою видатки бюджету стають грошовими доходами населення (що веде до приросту сукупного попиту на виробництво товарів та послуг), урядовими закупівлями товарів та послуг для загальнодержавних потреб (зростання прямого внутрішнього попиту на продукцію), бюджетними капітальними інвестиціями (розвиток інфраструктури економіки). Всі ці компоненти через різні ринкові механізми сприяють зростанню ВВП країни. Від планування цієї структури видатків бюджету залежить їх агрегована дія на українських виробників товарів та послуг, яка може бути більшою, або меншою при однакових обсягах доходів бюджету, але різній структурі. Це фактор макроструктурної досконалості бюджету. Далі починає діяти фактор якості адміністрування (і відповідних недоліків) та управління у виконанні бюджету, який залежить від якості внутрішнього контролю та відповідального ставлення з боку багатьох розпорядників бюджетних коштів та керівників державних підприємств, установ і організацій. На цьому рівні актуальним є вирішення “класичної” для бюджетних витрат проблеми посилення фінансово-бюджетної дисципліни в державі [4]. Серед типових порушень: нецільове використання бюджетних коштів, перевитрати кошторисів проектів, соціальних програм, незаконна передача державного чи комунального майна, недоотримання орендних платежів, порушення при проведенні державних закупівель.

Важливою засадою бюджетної системи України є додержання принципу ефективності та результативності який визначає, що усі отримувачі (розпорядники) бюджетних коштів мають планувати і досягати своїх запланованих функціональних (інституційних в

державній системі виконавчої влади) цілей щодо розвитку своєї сфери діяльності, в тому числі галузей та регіонів. Мають фахово працювати органи виконавчої влади держави, їх керівники і менеджери для забезпечення необхідної кількості та якості надання послуг, гарантованих державою, місцевим самоврядуванням, при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату та передбачених цілей. При такій умові вплив бюджету на обсяги економічної діяльності буде максимально можливим, а бюджет може вважатися ефективним.

При цьому під ефективністю використання бюджетних засобів розуміємо досягнення поставлених цілей та задач у межах реалізації державних програм шляхом максимізації отриманого результату на одиницю витрат бюджетних коштів [2].

Основними чинниками, які не дозволяють ефективно розподіляти та використовувати наявні фінансові ресурси бюджету держави, а також у подальшому створюють передумови для порушень у їх використанні, є:

1. Проблеми на етапі планування, зокрема, при складанні проекту державного бюджету на відповідний рік, фінансових планів суб'єктів господарювання державного сектора економіки та їх затвердженні.

2. Проблеми при використанні фінансових ресурсів: у сфері державних закупівель, відсутність належного поточного контролю за їх використанням.

3. Проблеми із недосягненням запланованого результату не зважаючи на повне використання бюджетних коштів, низьку якість робіт чи послуг.

4. Проблеми із зростанням вартості кошторисів бюджетних проектів.

5. Проблеми із хабарництвом і “відкатами” при отриманні прав на реалізацію бюджетних проектів.

Діючий фінансовий моніторинг та аудит не завжди вирішує всі ці проблеми в комплексі з методичних, законодавчих та організаційних причин, які мають місце при проведенні контрольних заходів фінансово-бюджетного аудиту.

На макрорівні ефективність використання бюджетних коштів

визначається як витрати бюджету на одиницю ВВП, чи доданої вартості окремої галузі. Обернений цій дробі показник відображає обсяг отриманого ВВП на 1 грн бюджетних витрат. Або ті ж самі співвідношення, але не на обсяг ВВП, а на приріст ВВП, який можна вважати результатом економічної і бюджетної політики.

При макроаналізі бюджету можуть окремо виділятися оцінки зміни ВВП на одиницю окремих напрямів бюджетних видатків, особливо, "Економічна діяльність" чи "Загальнодержавні функції". Індикатором буде відповідний коефіцієнт ефективності, який у часі, в порівняних умовах має зростати з року в рік. Для дослідження тенденцій бюджетних видатків доцільно перераховувати бюджетні показники у порівнянні ціни. Фактична інфляція вище закладеної в бюджет сприяє перевиконанню доходів бюджету.

Подібний аналіз має здійснюватися і по кожному розпоряднику бюджетних коштів (особливо центральних органів виконавчої влади), які мають відповідати за темпи розвитку свого інституційно визнаного за ними об'єкту управління (вид економічної діяльності, функціональна сфера відповідальності, або регіон).

Фінансування бюджетних видатків на рівні розпорядників бюджетних коштів має, також, здійснюватися в використанні перевіреної методології проектного менеджменту, який прийнятий на корпоративному рівні, в тому числі із технологіями бізнес-планування витрат і очікуваними ефектами (фінансовими, соціальними, екологічними та ін.).

Потребують постійного вдосконалення разом із впровадженням системи державного стратегічного планування та середньострокового бюджетного планування на рівні головних розпорядників бюджетних коштів "Методичні рекомендації щодо розроблення планів діяльності головних розпорядників бюджетних коштів на плановий та два бюджетні періоди, що настають за плановим".

Таким чином, бюджетний моніторинг має постійно розвивати систему показників для оцінки впливу виконання бюджету на темпи розвитку національної економіки, використання їх для середньострокового бюджетного планування, розвивати систему управління темпами розвитку через діяльність центральних органів

влади, як основних розпорядників бюджетних коштів.

Бюджетна політика є базовим елементом системи державного регулювання економічного розвитку. Вплив бюджету на темпи економічного зростання має бути об'єктом спеціального моніторингу через систему показників-індикаторів [1]. Видатки бюджету мають розглядатися як форми стимулювання розвитку економіки: через державне споживання, бюджет розвитку, витрати на оборону, соціальні видатки, фінансування бюджетної сфери. Державне управління темпами розвитку має бути модернізоване через закріплення відповідальності центральних органів виконавчої влади за темпи розвитку у сфері їх об'єкту (галузі) впливу.

Література:

1. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: моногр. / Л.В. Лисяк. – К.: ДННУ АФУ, 2009. – 600 с.
2. Радіонов Ю.Д. Оцінка ефективності державних видатків / Ю.Д. Радіонов // Економіка України. – 2013. – № 12. – С. 76-87.
3. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку; [за ред. І.Я. Чугунова]. – К.: ДННУ АФУ, 2009. – 848 с.
4. Радіонов Ю.Д. Основні види та суть бюджетних порушень / Ю.Д. Радіонов // Економіка України. – 2012. – № 8. – С. 55-63.

Лисюченко С.О.
*аспірантка відділу модернізації
механізмів управління економікою
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ СТАНУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Відповідно до ЗУ "Про туризм" в нашій країні туризм є одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури [2]. Україна володіє значним туристичним потенціалом і має всі передумови для розвитку внутрішнього, в'їзного та виїзного туризму, а саме: унікальні природні ресурси, сприятливий клімат, неповторний комплекс історико-культурних і архітектурних пам'яток, об'єктів рекреаційного призначення та лише в обмеженій кількості регіонів рекреаційно-туристичний комплекс може стати помітною сферою економіки, яка здатна чинити істотний вплив на соціально-економічний розвиток. Це об'єктивний фактор, який обумовлений нерівномірним розподілом природних і культурно-історичних туристичних ресурсів по території країни.

Оцінка стану рекреаційно-туристичного комплексу в Україні на сучасному етапі є пріоритетним завданням, що сприятиме розвитку регіону та країни в цілому. Тільки після здійснення досліджень можна встановити природно-рекреаційний потенціал території, на основі якого проводиться розробка планів розвитку РТК та управління ПРП.

Варто зазначити, що в сучасній літературі відсутній єдиний критерій оцінки стану рекреаційно-туристичного комплексу.

Особливістю моделювання та прогнозування розвитку рекреаційно-туристичного комплексу, є багатоваріантність, Тобто можливість використання різних методів чи критеріїв оцінювання. За своєю суттю рекреаційно-туристичний комплекс це динамічна структура, прогнозувати його досить складно. Закономірності такого складного явища як рекреаційно-туристичний розвиток регіону формуються під впливом багатьох взаємопов'язаних чинників, частина з яких є суб'єктивними [5, с. 97].

Для оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу регіону необхідно здійснити систематизацію показників, які характеризують кількісні та якісні параметри рекреаційних ресурсів.

Основними якісними вимогами, яким повинні відповідати території, що використовуються для рекреаційних цілей є: естетичність, оздоровчі властивості, слабка антропогенна змінність на території регіону тощо.

Для розрахунку кількісних показників оцінки розвитку рекреаційно-туристичного комплексу використаємо статистичні показники, що подаються суб'єктами господарювання у статистичні збірники державної статистичної звітності.

Якісні параметри використання природних рекреаційних ресурсів необхідно оцінювати за показниками, що враховують соціально-економічні показники, а також за показниками, які характеризують організацію і облаштування рекреаційного природокористування [4, с. 38].

Ефективність використання природних рекреаційних ресурсів характеризується показниками, які визначаються відношенням економічного, соціального ефектів від користування окремими компонентами природно-рекреаційного потенціалу до його потенційних можливостей.

Одним з найбільш привабливих і перспективних регіонів з точки зору розвитку рекреаційно-туристичного комплексу в Україні є Закарпаття. Його унікальне прикордонне географічне розташування та багатий природно-ресурсний та етнокультурно-ресурсний потенціал забезпечили області визнання найбільш перспективної рекреаційної зони Європи з можливістю цілорічного (позасезонного) обслуговування туристів.

Закарпаття має унікальні передумови формування на ринкових засадах рекреаційно-туристичного комплексу, а саме:

- географічні: вигідне географічне положення (область є воротами України у Західну Європу) створює їй певні переваги для прискореної інтеграції в європейські структури, єдина область України, яка межує з 4-ма центральноєвропейськими державами; пам'ятний знак "Центр Європи" встановлено поблизу с. Ділове Рахівського району;

- історичні: своєрідність краю, де збереглися висока культура господарювання, традиції і навички місцевого населення, що у поєднанні з близькістю країн Західної Європи створює передумови для швидкої адаптації населення до ринкових умов господарювання;

- економічні: досягнуті позитивні структурні зрушення служать вагомим передумовою для поступового економічного зростання;

- транспортні: розвинута мережа автомобільних доріг та залізниць з врахуванням зручного географічного положення може принести реальну вигоду області;

- природні: наявність унікальних природних ресурсів: мінеральних вод, лісів, значних запасів підземних і поверхневих вод, інших корисних копалин індустріального значення, ландшафтно-кліматичних зон (на Закарпатті знаходиться найбільша вершина Українських Карпат - гора Говерла (2061); бере свій початок одна з найбільших річок Європи - Тиса; єдина в Україні Долина нарцисів - поблизу м. Хуст; високогірне озеро Синевир, розташоване на висоті 989 м);

- рекреаційні: область володіє потужним природним потенціалом для санаторно-курортного лікування та оздоровлення людей, який може перетворити рекреаційну сферу в одну з провідних галузей економіки області;

- екологічні: порівняно низький рівень антропогенного забруднення довкілля та виняткова екологічна роль Карпат на континенті сприяють позитивному іміджу області [1, с. 35].

Туристична індустрія Закарпаття формується на основі узгодження обсягів туристично-рекреаційного потенціалу, туристичних господарств та інфраструктури та туристичних потоків. Вона забезпечує значний внесок в економіку краю, сприяє створенню нових робочих місць, знайомить туриста з культурними, історичними надбаннями, природним середовищем. Однак її ефективний розвиток неможливий без залучення висококваліфікованих фахівців, котрі б володіли необхідним багажем знань у цій сфері, на основі яких можна приймати справді професійні рішення [3].

Відсутність у літературі чіткої методики оцінки рекреаційно-туристичного комплексу вказує на актуальність порушеної проблеми. Узагальнюючи результати аналізу наявних методів оцінки сформовано

набір показників, який усебічно відображає процес формування та розвитку РТК території. Розвиток рекреаційно-туристичного комплексу регіону доцільно проводити шляхом систематизації кількісних і якісних показників враховуючи специфіку даної сфери: обсяг туристського потоку, стан матеріально-технічної бази, показники фінансово-економічної діяльності, показники розвитку міжнародного туризму, якісне довкілля, імідж регіону тощо.

Література:

1. Алмашій Я.І. Особливості туристичної діяльності в Закарпатській області / І.Я. Алмашій // Науковий вісник УжНУ. Сер.: Економіка. – 2011. – № 2 (34). – С. 35-41.
2. Про туризм / Закон України від 15 вересня 1995 р. № 324/95 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.
3. Кочіш Ю.Ч. Реалізація туристично-рекреаційного потенціалу Закарпаття як один з основних напрямків розвитку економіки області / Ю.Ч. Кочіш, О.Г. Патлякевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2011_32/statti/2_14.htm
4. Сунцова О.О. Розвиток рекреаційно-туристичного потенціалу регіону за рахунок впровадження дорадницько-консалтингових проектів / О.О. Сунцова // Вісник КНУТД. Сер. Проблеми розвитку. – 2016. – № 6(105). – С. 32-39.
5. Травка М.Р. Експертно-статистичне оцінювання привабливості території Львівської області / М.Р. Травка // Геодезія, картографія і аерофотознімання. – 2013. – №. 77. – С. 94-99.

Штулер І.Ю.
д.е.н., професор
проректор з наукової роботи
ВНЗ «Національна академія управління»

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Наразі існує особлива потреба удосконалення нормативно-правового забезпечення державного регулювання розвитку галузей національного господарства. Для цього пропонуємо вироблення моделі формування державної стратегії розвитку галузей національного господарства, що представлена на рис. 1.

Важливе значення має забезпечення зв'язків між усіма елементами блоків запропонованої моделі державної стратегії розвитку галузей національного господарювання.

Першим етапом моделі формування державної стратегії розвитку галузей національного господарства є вибір напрямів державної стратегії їх розвитку шляхом гармонізації з положеннями чинних державних стратегій. Наразі генерування напрямів державної стратегії розвитку галузей національного господарства пропонується здійснювати шляхом з положеннями Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року, Експортної стратегії України на 2017-2021 роки, Енергетичної стратегії України на період до 2035 р. «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», Стратегії подолання бідності. Така гармонізація дозволить забезпечити взаємозв'язок національних стратегічних ідей і досягти синергетичного ефекту при їх впровадженні та реалізації.

Другий етап передбачає розробку моделі державної стратегії розвитку галузей національного господарювання. Передумовами формування моделі державної стратегії розвитку галузей національного господарювання є визначення конкретних заходів її реалізації та прогноз результатів. Результатами реалізації заходів державної стратегії розвитку галузей національного господарювання визначаються прийняті критерії оцінювання ефективності державного

Рис. 1. Модель формування державної стратегії розвитку галузей національного господарства

Джерело: розроблено автором.

регулювання розвитком галузей національного господарювання.

Третій етап передбачає попередньо вивчення існуючого зарубіжного та вітчизняного досвіду. І вже за результатами

проведеного порівняльного аналізу будується узагальнена модель формування державної стратегії розвитку галузей національного господарства

Четвертий етап передбачає узгодження всіх елементів державної стратегії розвитку галузей національного господарства, а також їх гармонізація в єдину стратегію розвитку.

Кінцевим, п'ятим етапом, є розробка проекту стратегії розвитку галузей національного господарства, котрий є завершальним етапом реалізації моделі формування державної стратегії розвитку галузей національного господарства.

Література

1. Вайсман В. Гармонізація інтересів держави і підприємництва в рамках державно-приватного партнерства / В. Вайсман // Вісник Академії митної служби України. Серія: Державне управління. – 2014. – № 2. – С. 35-40.
2. Курбатова М. Преобладание иерархического типа взаимодействия власти и бизнеса как проявление зависимости от предшествующего развития / М.В. Курбатова, С.Н. Левин // Интернет-конференция «20 лет исследования QWERTY – эффектов от предшествующего развития» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecsocman.edu.ru/db/msg/211519/print.html>.
3. Статівка Н. Гармонізація інтересів суб'єктів економічного простору в процесі державного регулювання економіки / Н. Статівка // Державне будівництво. – 2008. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_1_10.
4. Sorensen E. The Politics of Self-Governance / E. Sorensen. – Farnham-Burlington: Ashgate Publishing, 2009. – 236 p.

СЕКЦІЯ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Пророк В.В.

*аспірант Інституту підготовки кадрів
Державної служби зайнятості України*

ОЦІНКА ГРАНИЧНОГО РІВНЯ ДОХОДНОСТІ КАПІТАЛУ ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Державний сектор має багато різних визначень з урахуванням різних аспектів, але головною ознакою є те, що у державних підприємств не приватний власник, а держава. Від її імені підприємством керує, підбирає управлінські кадри, вибирає номенклатуру продукції, надає ресурси державний виконавчий орган (“галузеве” міністерство чи міністерство економіки, служба, фонд, агенція і т.д. в залежності від структури виконавчої влади в країні).

В українській економіці з різних причин зберігається суттєва частка державного сектору у виробництві товарів та послуг. Частина державних підприємств працює у ринкових умовах на конкурентних ринках, де ціноуворення є ринковим в повній, або більшій мірі і величину рентабельності продукції визначають ринкові механізми з урахуванням конкурентного рівня продукції. Частина державних підприємств працює на монополізованих ринках, де практично немає ринкових механізмів, а величина ціни чи тарифу на одиницю продукції чи послуги визначається нормативним методом на основі врахування витрат на виробництво та нормативної прибутковості. В останньому випадку виникає питання науково обґрунтованого визначення збалансованого рівня прибутку в ціні одиниці продукції, який би враховував інтереси і виробника, і споживача продукції чи послуги державного підприємства- монополіста. При цьому є декілька підходів і методів планування через доходність капіталу чи прибутковість витрат на виробництво, чи внутрішню рентабельність капітальних інвестицій. Розбіжність у нормі прибутку в ціні досягає 2-4 разів. Вибір оптимального методу поки не зроблений. Діючі методики мають недоліки.

При визначенні доходності капіталу державних підприємств мова йде не про фактичний рівень рентабельності їх продукції, а про той потенційно бажаний рівень, який дозволить підприємству виконувати свою стратегічну місію в українській економіці.

При управлінні державними підприємствами, особливо якщо їх продукція має суспільну важливість (паливно-енергетичні ресурси, виробництво і постачання електроенергії, теплопостачання, залізничні перевезення, транспортування природного газу, послуги зв'язку) виникають питання методології ціноутворення, яке має бути максимально ринковим, але оптимально обмеженим зверху в умовах певної монополії. Одним з таких питань є встановлення норми прибутковості в ціні продукції через норму доходності капіталу.

Прибуток на одиницю продукції має забезпечувати розвиток підприємства, але він не може бути надто великим з врахуванням інтересів споживачів (виробничих та кінцевих). Існує декілька методичних підходів до планування норми прибутковості одиниці продукції, в тому числі через доходність капіталу підприємства. Але доцільно розглянути їх врахування комплексно, з використанням задачі оптимізації прибутку в ціні з урахуванням різних аспектів діяльності підприємства.

Для усереднених показників типового державного підприємства, який має певну частку монопольності на ринку своєї продукції (залізничні перевезення, транспортування природного газу, видобування природних копалин, виробництво електроенергії чи тепла і т. д.) проведено розрахунок прибутковості капіталу різними методами. Результати наведені в таблиці 1 і свідчать про достатньо широкий діапазон розбіжностей.

Для розрахунку використано декілька підходів до оцінки доходності капіталу підприємства. Як результат, може бути представлений діапазон оцінок, середня (середньоарифметична при однаковій значимості методів) або середньозважена (за важливістю методів) величина. Результати розрахунку узагальненої оцінки рівня доходу наведено в колонці 5 таблиці.

Розрахункова узагальнена оцінка рівня доходу на капітал на середньостроковий період при сценарії збереження умов (за станом

Таблиця 1

**Результати розрахунку граничного рівня доходності капіталу
державного підприємства на монопольному ринку, %**

№	Назва методу	Результат розрахунку оцінки доходності, %	Рейтинг (важливість) методу (питома вага використаного методу оцінки)	Результат оцінки з урахування рейтингу (відсоткові пункти)
1	Метод оцінки доходності фінансового інструменту за ринковою моделлю оцінки капітальних активів (МОКА)	19 (інтервал 18-20)	1 (0,15)	2,85 (19 x 0,15)
2	По доходності державних цінних паперів	10,5 (інтервал 10,39-10,76)	2 (0,12)	1,24 (10,5 x 0,12)
3	По доходності середніх депозитних ставок банківської системи	15,3	3 (0,09)	1,38
4	По депозитним ставкам державних банків	12,5 (інтервал 11-14)	2 (0,12)	1,5
5	Метод розрахунку рівня прибутковості на основі середнього рівня рентабельності.	10,3	1 (0,15)	1,54
6	Розрахунок за величиною потрібних щорічних інвестицій в модернізацію основних засобів	14,8	2 (0,12)	1,78
7	Розрахунок на основі методу оцінки вартості активів через капіталізацію прибутку.	13,4	1 (0,15)	2,01
8	Розрахунок на основі внутрішньої норми рентабельності проекту інвестиційного розвитку підприємства.	27,9	3 (0,09)	2,51
Узагальнення розрахунків				
9	Середньоарифметична величина доходності номінальна (з урахуванням інфляції)	15,4	1,0	
10	Середньозважена доходність номінальна (з урахуванням інфляції)			14,81
11	Середня доходність реальна (без врахування інфляції на рівні прогнозу інфляції на наступний рік у 7,9 %.)	7,5		6,91

* у пунктах 3-6 до розрахункової доходності додана прогнозна для 2020 року інфляція у 7,9% за базовим сценарієм відповідно до прогнозу макропоказників до бюджету 2019 року (Постанова КМУ №546 від 11.07.2018р.).

Джерело: розраховано автором на основі статистики фінансового ринку.

фінансового ринку, системним ризикам національної економіки 2019 року) складає, за окремими методами: номінальна 12,5 - 19,0 % (при врахованій інфляції у 7,9 %), реальна 4,6 - 11,1%.

Узагальнена оцінка доходності:

- номінальна 14,81 - 15,4 % (при врахованій інфляції у 7,9 %);
- реальна 6,91 - 7,5 %.

Література:

1. Марущак В.М. Роль і місце державного сектору економіки у країнах світу / В.М. Марущак // Формування ринкової економіки. – 2012. – № 28. – С. 27-35.

2. Питома вага державного сектору в економіці / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukUA&id=3f9cbf0b-24bf-48f8-8360-04d559e41d60&tag>.

3. Шкільняк М.М. Сучасні підходи в системі управління об'єктами державної власності / Шкільняк М.М. // Економіка і управління. – 2014. – № 3. – С. 68-72.

Тутченко В.В.
*аспірант відділу модернізації
механізмів управління економікою
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДОСВІДУ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Мета даної статті – проаналізувати останні зміни в сфері державного сектору країн-членів ЄС, у тому числі і головним чином нових членів ЄС з 2004 року, використати досвід зменшення частки володіння держави в компаніях, залучити більший рівень управлінської та економічної свободи, конкурентоспроможності [1, с 213], та визначити головні цілі реформаторських напрямків.

Державні підприємства (ДП) - це ті компанії, де з різних причин держава здійснює контроль. Частка володіння державою в таких підприємствах може бути від 1 до 100 %. Від розміру державної частки володіння компанією, напряму залежить відносна управлінська і організаційна автономія керування підприємством.

В Україні за останні шість років можна відзначити сталу тенденцію по зменшенню частки ДП майже на 40% до кількості юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання [2] (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість юридичних осіб за державною організаційно-правовою
формою господарювання

Станом на	Кількість ДП	Відсоток, %
1 січня 2013	6 075	100,00
1 січня 2014	5 933	97,66
1 січня 2015 ¹	5 559	91,51
1 січня 2016 ¹	4 019	66,16
1 січня 2017 ¹	3 982	65,55
1 січня 2018 ¹	3 893	64,08
1 січня 2019 ¹	3 822	62,91

Примітка: 1. Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

За загальною часткою зареєстрованих юридичних осіб подібна стала тенденція зменшення до 40% частки ДП від загальної кількості юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання (табл. 2).

Таблиця 1 Частка ДП від загальної кількості юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання

Станом на	Кількість ДП	Кількість юридичних осіб	Частка ДП від загальної кількості юридичних осіб, %
1 січня 2013	6 075	1 341 781	0,45
1 січня 2014	5 933	1 372 177	0,43
1 січня 2015 ¹	5 559	1 331 230	0,42
1 січня 2016 ¹	4 019	1 121 347	0,36
1 січня 2017 ¹	3 982	1 185 071	0,34
1 січня 2018 ¹	3 893	1 235 024	0,32
1 січня 2019 ¹	3 822	1 298 435	0,29

Примітка: 1. Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

Подібні тенденції кількісного зменшення ДП спостерігаються й в нових країнах-членах ЄС, що обумовлено подібністю процесів приватизації й збільшення ринкових механізмів у перехідному періоді до ринкової економіки. Країни члени ЄС, особливо нові члени ЄС (країни члени ЄС з 2004 року), демонструють динаміку еволюції ефективності ДП в енергетичному (енергетичний сектор включає в себе підсектори електроенергії та газу) та залізничному секторах. У вартісному вираженні ДП, які працюють у галузі енергетики та транспорту, становлять близько 40% від загальної вартості ДП. Станом на 2013 рік на ДП припадало близько 2 трлн дол. активів та понад шість мільйонів робочих місць у країнах-членах ЄС. Найбільша концентрація ДП (близько 43% від загальної кількості ДП) припадала на природні монополії.

Так само, як в Україні, так і державах-членах ЄС державні підприємства займають велику частку виробництва та зайнятості населення. Сфера частки держави особливо велика в деяких нових державах-членах ЄС, таких як Польща, Хорватія, Румунія

та Словенія [3, с 7]. Еволюція у часі в більшості держав-членів ЄС вказує на поступове зменшення обсягу державної власності.

За критеріями власного капіталу та зайнятості населення, ДП особливо актуальні у Фінляндії, Словенії та Франції та меншою мірою в Бельгії та Латвії (рис. 1 та 2).

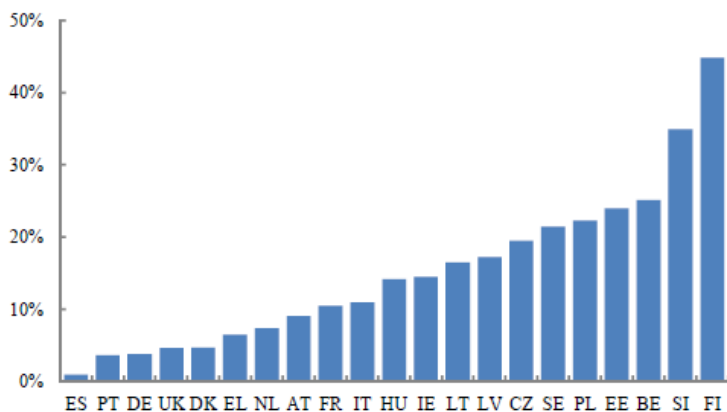

Рис. 1. Ринкова вартість державних підприємств країн ЄС, % від ВВП

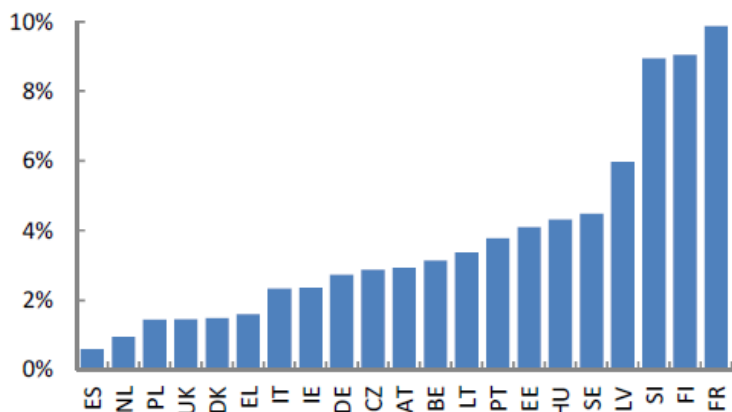
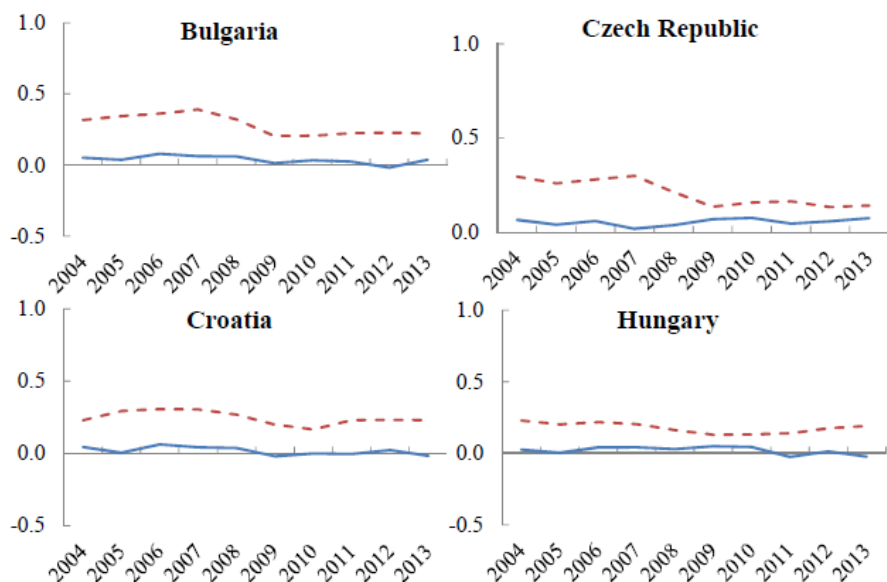

Рис. 2. Зайнятість у державних підприємствах країн ЄС, % від загальної кількості зайнятих

За широкою групою спектру сфер економічної діяльності державних підприємств на вибірці восьми нових держав-членів ЄС (Болгарія, Чехія, Хорватія, Угорщина, Польща, Румунія, Словенія та Словаччина). Дані країни під час переходу від планової до ринкової економіки обрали різний ступінь залучення частки держави до економіки. Тому ця група країн представляє цікавий зразок для вивчення впливу власності держави на економічну результативність ДП, за яким можна побудувати проєкцію до економіки України. У нових державах-членах ЄС рентабельність власного капіталу в приватних фірмах у більшості випадків значно більша, ніж у державних підприємствах, у кризовий період (а саме в Болгарії, Хорватії, Угорщині, Польщі, Румунії та Словенії) прибуток власного капіталу для державних підприємств згідно даних (2004-2013 рр.) виявився негативним [3, с 10] (рис. 3).

Показники економічної діяльності державних підприємств є наслідком їх неефективної економічної та управлінської діяльності, низький рівень контролю використання ресурсів ДП

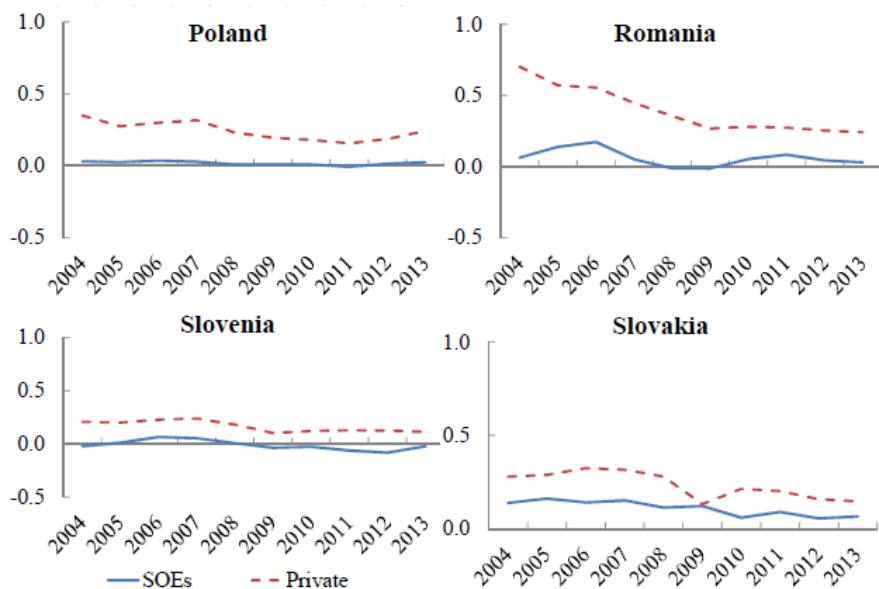

Рис. 4. Рентабельність власного капіталу, державних підприємств та приватних фірм. Синя лінія – ДП; червона пунктирна лінія – підприємства приватної власності

щодо нефінансових цілей, що безпосередньо впливає на формування державного бюджету як в частині його видатків, так і надходжень (доходів). ДП часто переслідують крім комерційних, ще й соціальні, тобто некомерційні цілі. Соціально-економічні, політичні й історичні причини діяльності ДП – це є головне, чому численні уряди керівництва України фінансово підтримували державні підприємства протягом останніх років згідно даних Мінекономрозвитку [5] за 2018 рік. Однак, останній досвід нових країн-членів ЄС демонструє, що державні підприємства є перманентним тягарем і джерелом стурбованості у державній ефективності та фінансовій стійкості. ДП мають відносну свободу в управлінській і організаційній автономії з одного боку; з іншого боку – дані підприємства можуть

перебувати у повній власності держави та виконувати доручення Уряду або іншого органу державного управління, мати певний рівень обмеження економічної свободи. Таким чином, використання оптимального балансу втручання держави в частині власності підприємств, і використовуючи природні й історичні монополії, можна знайти оптимальний шлях просування ДП як елемент конкурентоспроможності країни.

Література

1. Конкуренция. / М.Е. Портер: Пер.з англ. – М.: ИД "Вильямс", 2005. – 608 с.
2. Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpo/ukr/EDRPU_2019/ks_opfg/ks_opfg_0119.htm.
3. State-Owned Enterprises in the EU: Lessons Learnt and Ways Forward in a Post-Crisis Context / European Commission. – Mode of access: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/ip031_en_2.pdf.
4. Manual on Government Deficit and Debt: Implementation of ESA 2010 / Eurostat. – Mode of access: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/7203647/KS-GQ-16-001-EN-N.pdf>.
5. Фінансова звітність підприємств / Міністерство економічного розвитку України: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=40a27e1b-8234-43d3-a37f-c4c752729fca&tag=FinansovaZvitnistPidprimstv>.

СЕКЦІЯ 4. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Ляхно М.І.
приватний підприємець

РОЛЬ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Науково-технічний прогрес (НТП) є постійно діючим процесом зростання продуктивності виробничих ресурсів на основі розроблення та впровадження інновацій у виробництво товарів та послуг.

НТП став потужним методом розв'язання складних соціально-економічних проблем. Він відіграє першорядну роль у створенні і широкому застосуванні ресурсозберігаючих технологій, у розв'язанні проблем раціонального природокористування, збереженні навколишнього середовища [2]. Тому нам необхідно подолати протиставлення виробничих відносин і технології виробництва, реально бачити їх найглибокий зв'язок і шляхи поєднання. Так, високі темпи економічного зростання мають забезпечуватися широкими заходами, спрямованими на підвищення ефективності економіки шляхом техніко-технологічного переозброєння виробництва, зростання культурно-технічного та професійного рівня працівників, удосконалення організації та стимулювання праці.

Має йти процес розвитку тих галузей, які містять належний обсяг «перероблених» знань, з високою продуктивністю використання ресурсів (трудових, матеріальних, фінансових) і низькою екологонебезпечністю. Це означає розвиток галузей новітніх технологічних укладів четвертого та п'ятого покоління, здатних прискорити темпи економічного зростання до 7-8 відсотків на рік (завдання нового Уряду).

Світова економіка знаходиться на межі зародження шостого технологічного укладу. В Україні переважають виробництва третього та четвертого технологічних укладів. Третій технологічний уклад базується на використанні електричної енергії та розвитку машинобудування, електротехнічної та радіотехнічної промисловості.

Четвертий технологічний уклад базується на автомобіле-, тракторо- та літакобудуванні, хімічний та нафтохімічний промисловості, тепловій енергетиці. П'ятий уклад спирається на технології електронної промисловості, атомної та зеленої енергетики, мікроелектроніки, інформаційних технологій, генної інженерії, біотехнологій. Відставання українських технологій реального сектору — 30-35 років, що потребує активних дій для скорочення відставання до 10-15 років в окремих пріоритетних для України видах діяльності. Цей рівень відставання може бути достатнім для підтримки конкурентоспроможності українських товарів на зовнішніх (для експорту) та внутрішньому (для гальмування, або заміщення імпорту). В пріоритетних для України сферах мають фінансуватися та доводитися до виробництва власні науково-технічні розробки. В інших актуальним є відбір та купівля науково-технічної продукції для власної адаптації та впровадження у виробничі технології. Плюс використання інвестиційного імпорту для заходження в Україну сучасних технологій. При належній оптимізації цих трьох форм підтримки науково-технічного прогресу у продуктивних силах країни можна реалізовувати стратегію «невідставання» в умовах обмежених ресурсів національної економіки.

Тренди науково-технічного прогресу безпосередньо впливають на систему освіти і підготовки кадрів для економічної діяльності. Впровадження інноваційних технологій потребує нового рівня знань та кваліфікації трудових ресурсів. Актуальними тенденціями зростання ролі освіти можна вважати: зміну вимог до професійної освіти (якість самого процесу навчання, результативність в формі отриманої людиною кваліфікації та безперервність навчання — протягом усього життя) та зростання обсягів знань, масштабів освіти. З іншого боку, науково-технічний прогрес веде до випереджаючого зростання продуктивності праці, відставання обсягів виробництва, заміна людей штучним інтелектом і, відповідне скорочення робочих місць та чисельності зайнятих. А це чинники зменшення попиту на високий рівень освіти та витрати активним населенням часу та коштів на підтримання конкурентної професійної кваліфікації, або освоєння нової професії протягом життя.

Організація та фінансування наукових досліджень здійснюється у 4 інституційних формах: академічна наука, галузево-прикладна (в тому числі на рівні підприємств, які проводять власні проектно-конструкторські роботи), вузівська. Університети все більше разом з своїми освітніми функціями займаються дослідженнями та розробками інновацій. За даними Держстату у 2018 році 46% наукових досліджень виконувались у державному секторі економіки, 39% – підприємницькому, 15% – у закладах вищої освіти. Дискусійним треба вважати поточний процес переведення науково-технічної діяльності з бюджетного фінансування з спеціалізованих науково-дослідних інститутів до університетів.

Особливо загрозливим є стан скорочення науковців більше ніж вдвічі у порівнянні з 2010 роком. Причиною є, звичайно, недофінансування науково-дослідних та проектно-конструкторських робіт через низький попит з боку приватного капіталу і хронічна недостатність бюджетних коштів для підтримки належного рівня державних науково-технічних дослідницьких центрів.

Технічний прогрес веде до швидкої еволюції технічної, технологічної та управлінської основи продуктивних сил, що, в свою чергу, змінює характер праці, структуру робочих місць, перелік професій, місце людини у виробничих процесах, образ та технології життя, функціонування домашніх господарств [1]. Тобто відбуваються як виробничі так і соціальні зрушення, які мають враховуватися навіть у середньострокових прогнозах та програмах Уряду, не говорячи вже про довгострокові програми, концепції та стратегії розвитку країни.

Науково-технічний прогрес є довгостроковим процесом, але аналіз його тенденцій, оперативний моніторинг змін, система показників-індикаторів, методологія врахування його впливів у прогнозах та програмах розвитку мають діяти і в короткострокових, і в середньострокових документах щодо заходів економічної політики та їх очікуваних ефектах та наслідках. Приклад такої системи показників для оцінки тенденцій науково-технічних змін у продуктивних силах наведено в таблиці 1 на основі діючої макростатистики.

Спрацювання основних фондів, зниження науково-технологічного рівня економіки України призвело до того, що вона швидко відстає від

Таблиця 1

Показники-індикатори ефективності національної економіки

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
1	2	3	4	5	6
Основні соціально-економічні показники					
ВВП (у фактичних цінах), млрд. грн.	1522,7	1586,9	1988,5	2385,4	2982,9
Приріст ВВП, млрд. грн.	63,6	64,2	401,6	396,9	597,5
Структура валової доданої вартості (у фактичних цінах; відсоток)					
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	5,4	5,0	4,8	5,5	-
Переробна промисловість	11,2	12,2	11,9	12,2	-
Кількість зайнятих, млн.	20,4	18,1	16,4	16,3	16,2
Капітальні інвестиції, млрд. грн.	267,7	219,4	273,1	359,2	448,5
Інвестиції у нематеріальні активи (у факт. цінах, млн. грн.)	10584	7385	18385	11826	16422
Необоротні активи, млрд. грн.	2639,8	2717,6	3960,1	4308,9	4304,4
Експорт товарів і послуг, млрд. дол. США	76,5	64,1	46,8	45,1	52,6
Імпорт товарів і послуг, млрд. дол. США	84,6	60,8	43	44,6	55,1
Енергоспоживання, млн. т ум. палива	115,9	105,6	90,0	94,4	89,6
Використання енергії за основними видами					
Електроенергія, млрд.кВт.год	-	80,7	75,7	90,4	89,6
Теплоенергія, млн. гкал	-	59,9	52,2	59,9	58,9
Показники інноваційної діяльності					
Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	16,80	16,10	17,30	18,9	16,20
Загальний обсяг витрат за напрямками інноваційної діяльності, млрд. грн.	9,56	7,69	13,81	23,22	9,11

Продовження Таблиці 1

1	2	3	4	5	6
Впровадження інновацій на промислових підприємствах (частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %)	3,30	2,50	1,40	-	0,70
<i>Показники ефективності соціально-економічного розвитку</i>					
Капіталовіддача (грн.\грн.)	0,577	0,584	0,502	0,554	0,693
Продуктивність праці (млн.грн.\ тис. зайнятого)	75	88	121	146	184
Енергоємність ВВП (т. ум. пал.\тис. грн ВВП)	76,1	66,6	45,3	39,6	30,0
Електроємність ВВП (т. ум. пал.\тис. грн ВВП)	-	50,9	38,1	37,9	30,0
Теплоємність ВВП (т. ум. пал.\тис. грн ВВП)	-	37,8	26,2	25,1	19,8
Експортозалежність (частка експорту у ВВП), %	0,050	0,040	0,024	0,019	0,018
Імпортозалежність (частка імпорту у ВВП), %	0,056	0,038	0,022	0,019	0,018

Джерело: розраховано на основі [3]

розвинутих країн за експортом високотехнологічної та наукоємної продукції. Переважання сировинного виробництва робить структуру економіки малопродуктивною за обсягами ВВП та доходами населення, корпорацій та держави.

Галузь машинобудування є лідером інвестиційного комплексу країни та індикатором місця НТП у продуктивних силах, забезпечує матеріалізацію науково-технічних досягнень у виробничій базі підприємств, впровадженню нових технологій та товарів, систем управління бізнесом, формує рівень конкурентоспроможності національної економіки. Ця галузь потребує власного високого науково-технічного рівня виробництва та, водночас, забезпечує техніко-технологічне переозброєння всієї економіки. Через важелі державної політики варто забезпечити підвищення продуктивності функціонування тих підприємств та галузей, які представлені у структурі машинобудування та можуть забезпечити формування інвестиційних ресурсів галузі. В інноваційній сфері існує достатня кількість розробок, готових до введення у виробництво та спрямованих на підвищення його конкурентної спроможності шляхом покращення ресурсозберігаючих характеристик. Недостатнє інвестування технологій у машинобудуванні, які прогнозуються у найближчі 5-7 років, веде до деградації всього реального сектору економіки. Варто поєднати два процеси:

- максимальне використання наявного, частково адаптованого до ринкових умов технологічного потенціалу, зростання на його основі продуктивності праці;
- інвестування у нові розробки і модернізацію тих видів продукції, які виробляються, з метою поліпшення їхніх конкурентних споживчих властивостей;
- розширення технологічної бази машинобудування за рахунок впровадження наукомістких ресурсозберігаючих технологій.

Спостерігається очевидна тенденція до технологічного застосування науки та перетворення її на елемент продуктивних сил. Результати наукових досліджень втілюються в техніці, технології, оновленому матеріальному виробництві. В той же час НТП впливає на самих виробників, на світогляд людей, на їх творчі здібності, стимули та

потреби. Основним пріоритетом має реально стати використання наукомістких технологій з більшою продуктивністю та ресурсозбереженням.

Аналіз впливу НТП на економічні тенденції треба проводити через зміни показників-індикаторів ефективності використання виробничих ресурсів: продуктивність праці, капіталовіддача, ресурсоемність, ефективність капітальних інвестицій, результативність витрат на науково-технічну продукцію, рівень інновацій, конкурентоспроможність продукції. Їх тренди при прогнозуванні мають враховуватися в єдиному модельному комплексі з урахуванням сценарних умов (які залежать від комплексу регуляторів державної політики, які впливають на результативність науково-технічної діяльності), рівня ділової активності в країні, зовнішніх умов (для стимулювання експорту та імпортозаміщення) та очікуваних обсягів науково-технічної та інноваційної діяльності (з урахуванням ресурсів для їх фінансування).

Література:

1. Геєць В.М. Характер перехідних процесів до економіки знань / В.М. Геєць // Економіка України. – 2004. – № 4. – С. 4-14.
2. Коновалов А.П. Научно-технический прогресс как фактор развития современной цивилизации: материалы международной научно-практической конференции / А.П. Коновалов, Л.И. Найденова, Б.А. Дорошин. – П.: Социосфера, 2011. – 103 с.
3. Статистичний щорічник України за 2018 рік / Державна служба статистики України. – К., 2019. – 481 с.

СЕКЦІЯ 5. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Шабранська Н.І.

*к.е.н., провідний науковий співробітник
відділу модернізації механізмів управління економікою
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

Щукін Б.М.

*к.е.н провідний науковий співробітник
відділу модернізації механізмів управління економікою
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

ПЛАНУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ ЗМІН В ЕНЕРГОСПОЖИВАННІ

Для української економіки паливно-енергетичні ресурси (ПЕР) і організація їх постачання та використання є критично важливими аспектами управління розвитком національної економіки. Енергоємність валового внутрішнього продукту потребує зменшення у 2-2.3 рази в найкоротші терміни. При активній програмно-цільовій політиці це можливе за 4-5 років. Планування цілей (річних галузевих індикаторів енергоефективності) та програмування необхідних галузевих заходів їх досягнення складають основу [2] державної політики енергозбереження

Поки що сталих тенденцій зниження енерговитрат на одиницю продукції не досягнуто. Модернізації потребують як виробничі процеси, так і житлово-комунальна сфера, як виробництво енергії так і її споживання. Мають бути сплановані річні індикатори досягнення цілей енергозбереження, забезпечена науково-технічна підтримка інновацій в економіці, створені умови для фінансування капітальних інвестицій в енергозбереження. В табл.1 наведено зміни виробничого споживання основних видів палива за три післякризові (2016-2018) роки.

Зменшується використання вугілля і зростає питоме споживання

природного газу та нафти при зростанні паливості валового внутрішнього продукту в цілому по всім видам палива, яке використовується в національній економіці. Загальні перевитрати палива у 2018 році у порівнянні з 2016 роком склали 11,2 млн. т, що дорівнює 10 відсоткам від усього споживання палива.

Таблиця 1

Використання основних видів палива на одиницю ВВП

	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Використано палива всього кг умовного палива на тис. грн. ВВП (в порівнянних цінах 2017 р.)	38,66	39,46	35,41	35,36
Вугілля кг на тис. грн. ВВП (в порівнянних цінах 2017 р.)	15,95	16,74	14,32	14,73
Природний газ дм куб. на 1 грн. ВВП (в порівнянних цінах 2017 р.)	11,68	10,56	14,32	10,25
Нафта сира, у тому числі з мінералів бітумінозних (включаючи газовий конденсат) кг на тис. грн. ВВП (в порівнянних цінах 2017 р.)	0,95	0,93	1,01	0,97

Найбільшими споживачами електроенергії (на одиницю продукції) є добувна (31,0 квт.- год. на тис. грн. продукції), переробна (22,4) промисловість та транспорт (14,8). Найбільш електроємною є продукція металургійної галузі і пов'язане з нею добування металевих руд (70,1). Загальної сталої тенденції до зниження рівня електроємності продукції в галузях немає. З тринадцяти досліджених видів економічної діяльності в шести було зростання електроємності, в семи - зниження. Зниження електроємності у двох роках (2016 і 2017 рр.) відбулося в 5 досліджених галузях.

Подібна ситуація із використанням теплової енергії. Найбільш теплоенергоємною є продукція вугільної галузі (14,6 Гкал на млн. грн. продукції при тенденції до зниження), виробництва коксу та нафтопереробки (33,9 при тенденції до зростання), виробництва

хімічної продукції, металургії (36,3 при тенденції до зниження).

Найбільш детальну міжгалузеву характеристику матеріальних і в тому числі паливно-енергетичних потоків ресурсів дають таблиці «витрати-випуск» (ТВВ), які розробляються Держстатом України по 17 та 36 видам економічної діяльності. Розраховані на основі даних ТВВ коефіцієнти прямих матеріальних витрат показують, скільки грн. продукції обраної паливно-енергетичної галузі спожито в формі матеріальних витрат в кожній іншій галузі економіки. В різних галузях-споживачах ПЕР частка паливно-енергетичних ресурсів коливається від декількох до 20-30 відсотків в кожній грн. ціни їх продукції. Відбір галузей, які є основними споживачами продукції паливно-енергетичних галузей наведено на рис. 1-3.

Найбільшим споживачем вугілля, очікувано, є електроенергетика (26 коп. витрат в кожній грн. вартості електроенергії), виробництво коксу і нафтопереробки (19 коп. в кожній грн. продукції), металургія (8 коп.).

Технологічні процеси споживання паливно-енергетичних ресурсів у виробництві тих чи інших товарів в галузях-споживачах ведуть до викидів багатьох хімічних речовин, в тому числі CO₂, проти якого спрямований спеціальний податок (10 грн. за тону викидів), який

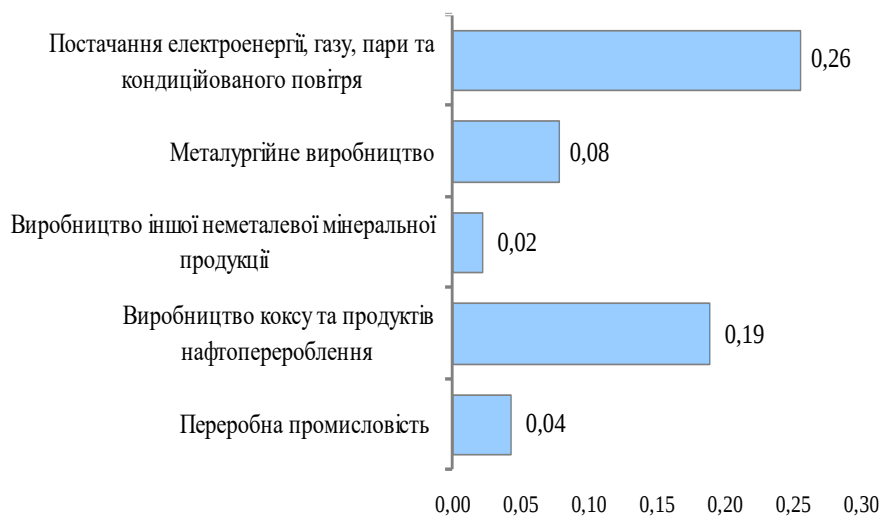

Рис.1 Топ-5 галузей – споживачів вугілля за даними 2017 р., (грн./грн.)

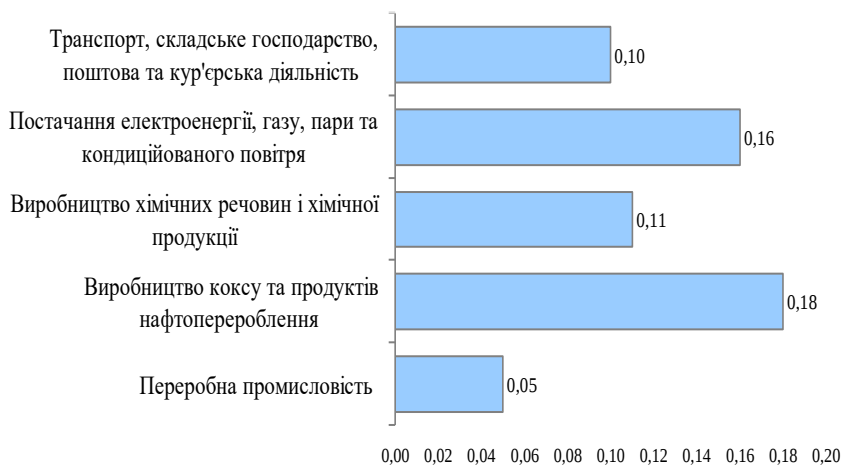

Рис. 2 Топ-5 галузей – споживачів сирової нафти та природного газу, (грн. енергоресурсу на грн. продукції галузі-споживача)

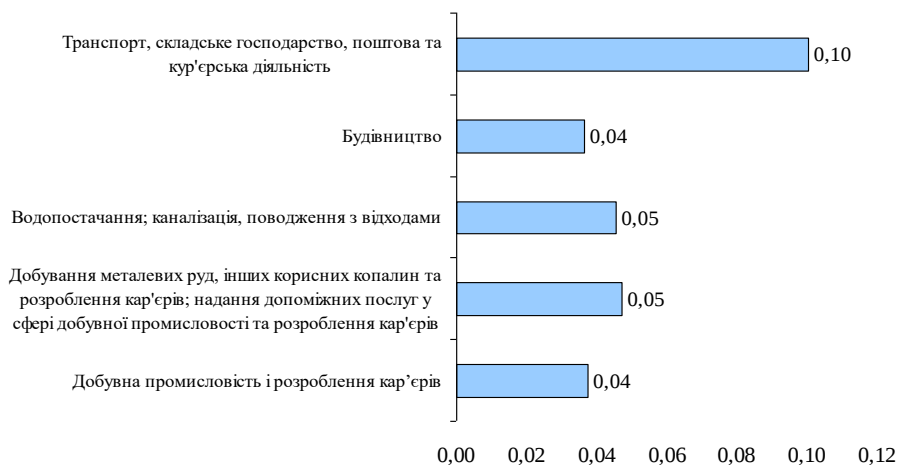

Рис. 3. Топ-5 галузей – споживачів продуктів нафтопереробки, (грн. енергоресурсу на грн. продукції галузі-споживача)

сплачують галузі-споживачі паливно-енергетичних ресурсів [1, 4]. Для посилення цільового екологічного ефекту від такого податку доцільно збільшити ставку до 30-40 грн./т та цільовим чином спрямовувати його

на інвестиції в екологічні проекти. При належному адмініструванні екологічного податку обсяги коштів для інвестицій можуть досягти 25-30 млрд. грн. на рік.

Проблема високої енергоемності ВВП пов'язана з високою капіталоємністю енергоощадних технологій, недостатністю стимулів раціонального ведення господарства (щодо економії матеріальних і фінансових ресурсів), ослабленою мотивацією енергозбереження, упровадженням нових технологій та інвестицій у модернізацію енергообладнання.

При плануванні енергетичного балансу національної економіки потрібні сукупні заходи впливу на попит та пропозицію на ринку енергоресурсів [3, 5, 7], оптимізація через:

- управління попитом на енергоресурси (структурні зміни та розвиток зеленої економіки);
- модернізацію теплогенеруючих потужностей та нові зелені технології;
- відмову від посередників між виробниками і споживачами енергії;
- фінансування науково-технічних енергозберігаючих розробок за державними науково-технічними цільовими програмами і державним замовленням;
- забезпечення повноцінного обліку потоків енергоресурсів;
- встановлення державних вимог (норми та стандарти) до обладнання та технологій щодо рівня енергоспоживання та екологічних параметрів;

Для трансформації енергоефективності у позитивні екологічні зміни доцільні цільові податки на забруднюючі викиди різного типу і їх програмно-цільове спрямування на інвестиції в енергозбереження.

Література:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів / Закон України № 2628-VIII від 23 листопада 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-19>.

2. Енергетична стратегія України до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=260994>.

3. Енергоємність ВВП України лишається у 4 рази вищою за німецьку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-energy.org/post/38505>.

4. Про енергозбереження / Закон України від 16.10.2012 № 5463-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

5. Мица Н.В. Сутність та проблеми енергозбереження в Україні / Н.В. Мица // Сталий розвиток економіки [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2011_4/40.pdf.

6. Мітрахович М.М. Методика розрахунку основних показників енергоефективності підприємства / М.М. Мітрахович, І.С. Герасимчук // Наукоємні технології. – 2009. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/nt/2009_3Z20.pdf.

7. Цапко-Піддубна О.І. Аналіз механізмів реалізації політики енергоефективності / О.І. Цапко-Піддубна // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.11. – С. 300-311.

СЕКЦІЯ 6. ГРОШІ, ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ

Гагич М.А.

*аспірант відділу фінансової політики
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ РИЗИКУ

Функціонування фінансової системи в сучасних реаліях глобалізованого світу ставить серйозні завдання щодо трансформації змісту й цілей управління ризиками в умовах нестабільної ринкової кон'юнктури, зростання конкуренції серед вітчизняних і міжнародних компаній. Приймаючи рішення про інвестування коштів у будь-які активи інвестор приймає на себе значну кількість ризиків, що пов'язана з недоотриманням очікуваного прибутку або ж, взагалі втрати вкладених коштів. У той же час емітенти цінних паперів також ризикують недоотримати прибуток внаслідок недооцінки цінних паперів. Таким чином, можна стверджувати, що кожній стороні притаманні ризики. Для їх кількісної та якісної оцінки, а також розробки підходів щодо попередження необхідно визначитися з поняттям «ризик». Можна виділити два підходи щодо трактування поняття ризику класичний і неокласичний. Для прибічників класичної теорії ризику (Дж. Міль, І. Сеньйор) основним поняттям є невпевненість як імовірність втрат від прийняття конкретних рішень. На противагу класикам неокласики, такі як А. Пігу, Дж. Кейнс, А. Маршалл під ризиком розуміють небезпеку як ймовірнісне відхилення від намічених цілей.

Виходячи з цього у економічній літературі сформувалося два напрями до визначення поняття ризику:

- процесний – під ризиком розуміють процес, який починається від стадії аналізу факторів, що створили ризикову ситуацію, до стадії реалізації даної події;
- результативний – під ризиком розуміють ймовірність настання несприятливої події. Відповідно до першого та другого напрямів можна виділити наступні трактування поняття ризику (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення поняття «ризик» щодо процесного напрямку [1-5]

№	Сутність визначення ризику	Автори
1	Це діяльність суб'єктів, пов'язана з невизначеністю в ситуації неминучого вибору, з процесі якої є можливість оцінити ймовірність досягнення бажаного результату, невдачі і відхилення від мети, що міститься у вибраних альтернативах	А. Альгін
2	Це подія, яка може відбутися, а може, і не відбутися; у разі настання такої події можливі три економічні результати негативний (програш, збиток), нульовий і позитивний (виграш, вигода, прибуток)	І. Балабанов
3	Економічна категорія, яка відображає характер особливості сприйняття зацікавленими суб'єктами економічних відносин об'єктивно існуючої невизначеності і конфліктності, властивих процесам встановлення цілей, управління, ухвалення рішень, оцінювання, які ускладнені можливими загрозами і невикористаними можливостями	В. Вітлінський
4	Це характеристика рішення, що приймається суб'єктом за ситуації, коли можливі альтернативи, що реалізуються в багатьох (більше одного) результатах, існує невизначеність стосовно конкретного результату і принаймні один з результатів – небезпечний	Ю Тронін
5	Ризик – це подія або група споріднених випадкових подій, що завдають збитки об'єкту, який володіє даним ризиком	М. Хохлов

Отже, можна стверджувати, відповідно до процесного підходу ризик присутній на всіх етапах здійснення господарської діяльності, починаючи з прийняття рішення про здійснення тієї чи іншої операції та закінчуючи отриманням результату, тобто чи він відповідає очікуваному.

Відповідно до результативного напрямку науковці дають наступні трактування поняттю ризик (табл. 2).

Проаналізувавши основні підходи щодо визначення поняття ризику можна стверджувати, що ризик існує завжди, при цьому його не можна повністю усунути або попередити. Єдино можливим виходом з цієї ситуації є спроба його розрахувати за допомогою математичних

Таблиця 2

Визначення поняття «ризик» щодо результативного напрямку [6-10]

№	Сутність визначення ризику	Автори
1	Ризик – це ймовірність того, що події, які очікувалися або непередбачені, можуть вплинути на здатність суб'єкта господарювання продовжувати достатньо прибутковий бізнес	В. Жованіков
2	Це можливість або загроза відхилення результатів конкретних рішень або дій від очікуваних	С. Ілляшенко
3	Це небезпека здійснення непередбачуваних і небажаних для суб'єкта наслідків його діяльності	Р. Клейнер
4	Це ступінь невизначеності щодо майбутніх доходів і витрат	Д. Єндовіцький С. Коменденко
5	Це ймовірність (загроза) втрати підприємством частини своїх витрат у результаті здійснення виробничої або фінансової діяльності	І. Сердюкова

моделей та інструментів, а також створити, наприклад, резерви під покриття можливих збитків від настання несприятливих подій. Таким чином, можна стверджувати, що ризиком можна управляти різними інструментами серед яких є диверсифікація, створення резервів та інші.

Література:

1. Альгин А.П. Риск и его роль в общественной жизни / А. П. Альгин. – М.: Дело, 1989. – 187 с.
2. Балабанов И.Т. Риск-менеджмент / И. Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
3. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
4. Тронин Ю.Н. Можно ли управлять рисками? / Ю. Н. Тронин // Банковские технологии. – 2000. – № 3. – С. 60-63.
5. Хохлов Н.В. Управление риском: учеб. пособ. / Н. В. Хохлов. – М.: Юнити-Дана, 2001. – 239 с.
6. Романченко О.В. До питання теорії економічного ризику / О. В. Романченко // Фінанси України. – 1997. – № 7. – С. 113-117.

7. Ілляшенко С.М. Економічний ризик: навч. посіб. / С. М. Ілляшенко. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 220 с.
8. Клейнер Г. Риски промышленных предприятий (как их уменьшить и компенсировать) / Г. Клейнер // Российский экономический журнал. – 1994. – № 5-6. – С. 85-92.
9. Ендовицкий Д. Систематизация методов анализа и оценка инвестиционного риска / Д. Ендовицкий, С. Коменденко // Инвестиции в России. – 2001. – № 3. – С. 39-46.
10. Грачева М.В. Риск-анализ инвестиционного проекта / М.В. Грачева. – Москва: Юнити-Дана, 2001. – 351 с.
11. Сердюкова И.Д. Управление финансовыми рисками / И.Д. Сердюкова // Финансы. – 1995. – № 12. – С. 6-9.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ДЕРЖАВНИХ ЗОВНІШНІХ БОРГОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

В наш час більшість країн функціонує в умовах постійної державної заборгованості. При цьому інструментом боргової політики держави часто виступають цінні папери. Державні цінні папери - облігації внутрішніх і зовнішніх державних позик та казначейські зобов'язання України, емітовані центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну фінансову політику [1]. Одним з видів державних зовнішніх боргових інструментів є облігації зовнішніх державних позик. У Законі України «Про цінні папери та фондовий ринок», зазначається, що облігації зовнішніх державних позик України – цінні папери, що розміщуються на міжнародних та іноземних фондових ринках і підтверджують зобов'язання України відшкодувати пред'явникам цих облігацій їх номінальну вартість з виплатою доходу відповідно до умов випуску облігацій [2].

Емітентом облігацій зовнішніх державних позик є держава в особі Міністерства фінансів України, якому також доручено розміщувати державні облігації, номіновані в іноземній валюті, визначати час здійснення й обсяги випуску, визначати строки обігу та процентну ставку (ціну продажу), передбачати щорічно в проекті закону про державний бюджет на відповідний рік кошти, необхідні для обслуговування і погашення, виступати від імені Кабінету Міністрів України гарантом своєчасного погашення та сплати доходу за облігаціями, а також за погодженням із Нацбанком України вирішувати питання випуску, розміщення та погашення облігацій. Кошти, отримані від розміщення облігацій зовнішніх державних позик країни, спрямовуються виключно до державного бюджету України.

У структурі державного боргу частка випущених цінних паперів на зовнішньому ринку протягом останніх п'яти років збільшилася на 3,19 млрд. дол. США. У 2014–2016 рр. Україна щорічно розміщувала

п'ятирічні єврооблігації обсягом 1 млрд. дол., боргові папери були гарантовані США, що давало країні змогу позичати за рекордно низькими ставками. У 2015 р. була проведена реструктуризація 13 випусків євробондів країни на загальну суму 14,36 млрд. дол. і 0,6 млрд. євро, інвестори погодилися на списання близько 20% основного боргу і перенесення виплат на решту чотири роки. Ставку купона всіх реструктурованих випусків було встановлено на рівні 7,75% річних [3].

Динаміку випуску єврооблігацій Міністерством фінансів України графічно представлено на рис. 1.

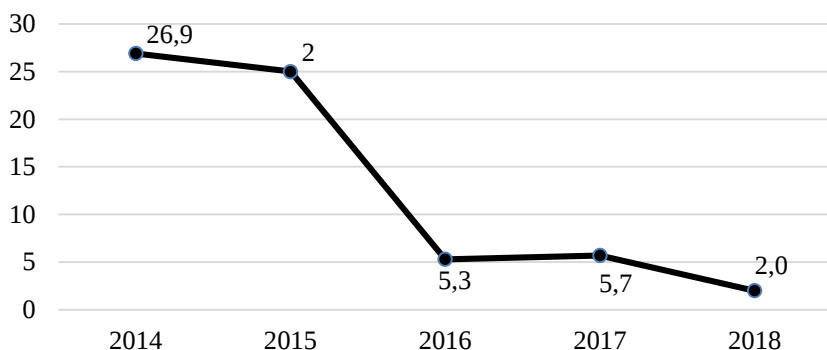

Рис. 1 Обсяг випуску Україною державних єврооблігацій у 2014-2018рр., млрд. дол. США

Джерело: побудовано автором за даними [4]

З 2015 р. обсяг випуску державних єврооблігацій значно знизився. Це зумовлено тим, що українська економіка знаходилася у катастрофічному стані й потребувала швидких та надійних впливань із боку іноземних інвесторів. Уряд віддавав перевагу траншам і кредитам від МВФ, а рівень випуску євробобов'язань залишався на мінімальному рівні.

Початком більш активної діяльності з випуску цих цінних паперів вважається осінь 2017 р. Тоді Україна випустила єврооблігації на термін 15 років і на загальну суму 3 млрд. дол. під 7,375% річних, з яких 1,68 млрд. дол. – для здійснення обміну або викупу єврооблігацій із погашенням у 2019 і 2020 рр., які були випущені в рамках реструктуризації боргу в 2015 р. Попит на нові єврооблігації становив близько 9,5 млрд. дол. [5]. Пікова сума заявок у книжці становила 9,5

млрд. дол. від близько 350 інвесторів. Фінальна алокація відбулася серед близько 300 інвесторів, з яких 78% – assetmanagers, 15% – хеджфонди. 46% алокації – інвестори зі США, 36% – Великої Британії, 16% – континентальної Європи [6].

26 жовтня 2018 р. Міністерство фінансів України розмістило єврооблігації на суму 2 млрд. дол., з яких 5-річний транш випущено на суму 750 млн. дол. із дохідністю 9%, а 9,5-річний транш — на суму 1250 млн. дол. із дохідністю 9,75% річних. Варто звернути увагу на те, що середньозважена дохідність до погашення облігацій африканських емітентів у жовтні становила 7,8% річних, а східноєвропейський емітентів – 6,4%, тоді як український показник перевищував 9%.

Після розміщення єврооблігацій на загальну суму 2 млрд. дол., фінансова група ICU опублікувала свій коментар та аналітичний звіт щодо цієї емісії: «Оскільки ми очікуємо успішного затвердження угоди між Україною та МВФ наглядовою радою Фонду в грудні та пов'язане з цим отримання коштів від ЄС та під гарантію Світового банку, усі кошти разом забезпечать ресурс для виплат зовнішнього боргу урядом до травня 2019 р.» [7].

Інвестори готові купувати українські єврооблігації, не зважаючи на високі ставки (рис. 2). При цьому, експерти відзначають, що у результаті впливу глобальних чинників і внутрішньо-економічних проблем України умови зовнішніх запозичень для суб'єктів національної економіки суттєво погіршилися [8]. Питання фінансової стабільності первинні для розвитку всіх ринків [9]. Справедливо стверджувати, що згадані тенденції відбуваються на тлі загального спаду інвестиційної активності в Україні, що є індикатором розвиненості та конкурентоспроможності економіки [10].

Для порівняння, нинішня дохідність десятилітніх US Treasuries (США) – приблизно 3,2% річних. Українські цінні папери на 5-6 відсоткових пунктів вищі за Сполученні Штати. Зменшення відсоткових ставок дохідності від розміщення єврооблігацій України неможливе, проте Міністерство фінансів компенсує це продовженням строку з метою уникнення концентрації погашень в майбутньому [7].

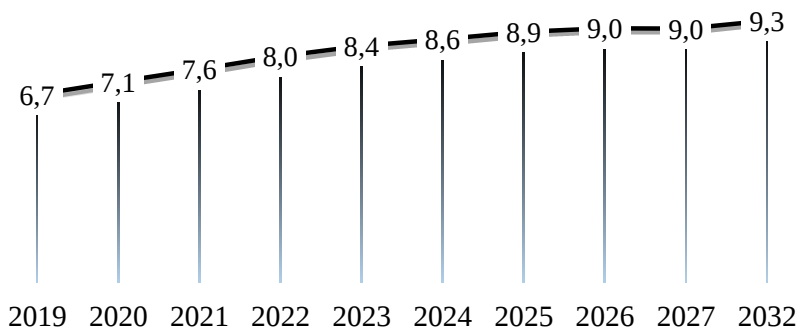

Рис. 2. Крива доходності українських єврооблігацій, %
Джерело: складено автором на основі [7]

Отже, зовнішні державні запозичення на ринку єврооблігацій є ефективним інструментом залучення фінансових ресурсів, потужним інструментом макроекономічної політики держави і часто є більш дешевими способами мобілізації капіталу. Вони водночас виступають індикаторами боргової безпеки держави, оскільки їхня надмірна частка у загальній державній заборгованості спричиняє можливість виникнення фінансових та макроекономічних ризиків. Державні єврооблігаційні запозичення України є перспективним інструментом за умови, що вони будуть залучені на вигідних умовах за сприятливого стану міжнародного ринку. Також ці боргові цінні папери можуть стати ефективним інструментом під час виплати державного боргу, проте його потрібно застосовувати лише в поєднанні з іншими інструментами для досягнення максимального ефекту. Водночас випуски євробов'язань не можна вважати панацеєю проти боргової кризи України, коли основні сили мають бути спрямовані на стимуляцію внутрішнього виробництва і поліпшення економічної ситуації в країні.

Література:

1. Податковий кодекс України / Закон України від 20.10.2019 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Про цінні папери та фондовий ринок / Закон України від

24.11.2018 р. № 3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.help/law/3480-IV>.

3. Україна залучила \$3 млрд. від розміщення єврооблігацій / Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/09/18/7155575>.

4. Группа индексов: Объем рынка еврооблигаций развивающихся рынков по версии BIS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cbonds.ru/indexes/indexdetail/?group_id=819

5. Україна отримала 1,32 млрд. доларів від єврооблігацій / Дзеркало тижня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/ECONOMICS/ukrayina-otrimala-1-32-mlrddolariv-vid-yevroobligaci-255224_.html.

6. Україна виплатила 2,5 млрд. доларів боргів / UNN [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1724989-ukrayina-viplatila2-5-mlrd-dolariv-borgiv>.

7. Суверенна позика України стала однією з найдорожчих у світі — експерт / Дзеркало тижня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/ECONOMICS/suverenniy-poziku-ukrayini-stav-odnim-z-naydorozhchih-u-sviti-ekspert-297781_.html.

8. Богдан Т. Про зовнішньоекономічні ризики для України та їх фінансові акселератори. 2018 / Т. Богдан // Дзеркало тижня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dt.ua/macrolevel/uprituldo-valyutno-borgovoyi-krizi-297590.html>.

9. Корнеев В.В. Инвестиционные эйсы фондового рынка Украины. Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу / В.В. Корнеев. – 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/23204/175177.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

10. Verheliuk Y. Diversification of investment activity's financial sources in Ukraine / Y. Verheliuk // Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. 2019. – Vol. 31. – No. 1. – P. 250-253.

ФОРМУВАННЯ ІПОТЕЧНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Рівень розвитку іпотечної системи країни є одним із важливих ідентифікаторів її соціально-економічної ефективності, оскільки віддзеркалює можливості країни у залученні фінансових ресурсів та їх перерозподілу, сприяє капіталізації реального сектора, демонструє вирішення проблеми забезпечення житлом громадян.

Розвиток іпотечного кредитування (під заставу нерухомості) сьогодні є найбільш актуальним завданням для України у напрямку вирішення житлової проблеми. Саме іпотека може стати тим ефективним фінансовим інструментом, що подолає проблему накопичення фінансових ресурсів громадянами в умовах високої інфляції. Можливість вирішення житлового питання в країні доведена світовим досвідом з відігриванням суттєвої ролі іпотеки в подоланні кризи та прискоренні проведення економічних реформ, що також свідчить про актуальність іпотеки для держави.

Державна політика відіграє головну роль у розвитку житлового будівництва, що доведено позитивним досвідом в багатьох країнах світу. Саме держава контролює основний і найбільш обмежений ресурс, без якого неможливе будівництво – землю. Досвід розвинутих країн показує, що ефективне виконання державою своїх функцій дає потужний стимул розвитку житлового будівництва.

Дослідженню іпотечного кредитування в аграрній сфері присвячені роботи Харламової О.А. [9], Сатир Л.М. [8], Левченко Н.М. [5]; функціонування іпотечного ринку у житловому будівництві досліджував, зокрема Паливода К.В. [6]. Разом з тим, система іпотечного кредитування в Україні потребує комплексного дослідження її сучасного стану, враховуючи брак інвестицій для розвитку національної економіки, необхідність оновлення матеріальної бази суб'єктів господарювання, низьку продуктивність праці як у промисловості, так і у сільському господарстві, велику кількість

недобудованих житлових будинків та необхідність вирішування житлової проблеми. Передумовами розвитку іпотечного ринку в Україні є високий рівень зносу основних виробничих фондів, що спричиняє низьку продуктивність праці та необхідність їх модернізації; потреба структурної перебудови національної економіки (зміни її секторальної структури), яка можлива за умови збільшення наукоємності ВВП до 10-15%; низька заробітна плата пересічного українця, що не дозволяє вирішити поточні житлові проблеми; наявність великого природного потенціалу для розвитку сільського господарства, реалізація якого потребує технічної, технологічної модернізації та наукової підтримки.

Пропозиції українських банків щодо надання іпотечних кредитів не відповідають в своїй більшості умовам іпотечного кредитування через короткий термін видачі та великі відсоткові ставки. Особливо це стосується кредитування промисловості та комерційної нерухомості. Фінансуванню житлового будівництва притаманні кращі умови (кредит до 20 років під 15 % в середньому), які не відповідають загальноєвропейському рівню відсоткової ставки – до 5 %.

Розвиток іпотечного кредитування в Україні потребує законодавчої підтримки в напрямку зміни статусу майнових прав; державної підтримки у гарантії наданих кредитів та вирішенні питань недобудов; пошуку альтернативних джерел фінансування, зокрема краудфандінгу.

Вирішення згаданих питань має посилити довіру населення до кредитно-фінансової системи країни, що дозволить мобілізувати внутрішні фінансові вільні ресурси та забезпечити подальший розвиток іпотечного кредитування в Україні.

Відродження інституту приватної власності в Україні було здійснено із прийняттям Закону України «Про власність» 697-ХІІ від 07.02.1991 року. Стаття 2 цього закону наголошувала, що «кожний громадянин в Україні має право володіти, користуватися і розпоряджатися майном особисто або спільно з іншими». Відповідно до ст. 4 власник мав право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, що не суперечать закону. Він міг «використовувати майно для здійснення господарської та іншої не забороненої законом діяльності, зокрема передавати його безоплатно або за плату у володіння і користування, а

також у довірчу власність іншим особам». Стаття 15 цього закону регламентувала право власників квартири та іншого нерухомого майна самостійно розпоряджатися цим майном на свій розсуд: продавати, обмінювати, здавати в оренду, укласти інші угоди, що не заборонені законом [2].

Другим кроком на шляху розбудови системи іпотечного кредитування стало прийняття в 1992 році Закону України «Про заставу», в другому розділі якого «Іпотека» проголошено, що іпотекою визнається застава землі, нерухомого майна, при якій земля та (або) майно, що становить предмет застави, залишається у заставодавця або третьої особи [3]. Важливим було визначення в законі предмету іпотеки.

Посилення ролі і місця приватної власності в суспільних відносинах було здійснено в 1996 році завдяки прийняттю основного Закону країни – Конституції, де в статті 13 говориться, що «держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки», а стаття 47 регламентує право кожного на житло: «держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду [4].

В 2003 році законодавство щодо іпотечної системи було розширено прийняттям Господарського та Цивільного кодексів та низкою інших законодавчих документів.

Правовий аспект дослідження потребує подальшого поглиблення в частині умов реалізації функцій фінансового ринку, що повинні мати правову (законодавчу) підтримку, що зображено на рис.1.

Основною рушійною силою прогресу, без якого неможливий розвиток, в тому числі й механізмів ринкової економіки, є впровадження інновацій. Розвиток фінансового ринку також підпадає під це загальне правило, а інноваціями серед фінансових інструментів є похідні фінансові інструменти. Додамо, що іпотечні інструменти також є досить інноваційними, враховуючи час їх виникнення, результати впровадження та сучасний стан розвитку ринку іпотеки в Україні.

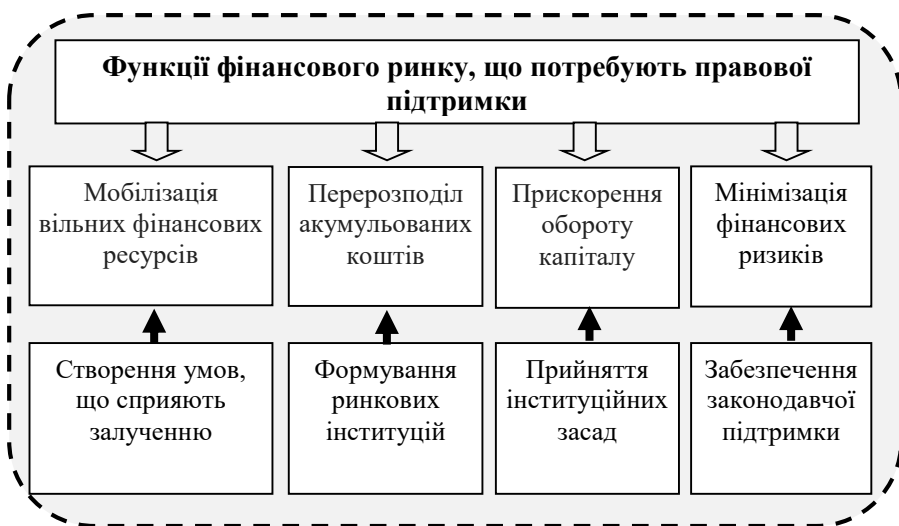

Рис. 1. Напрями правової підтримки розвитку фінансового ринку
Джерело: складено автором.

Одним із найпопулярніших способів інвестування, на сучасних розвинутих фінансових ринках, що переслідує не лише мету отримання прибутку, але й страхування капіталу - є використання іпотечних фінансових інструментів.

Іпотечний кредит збільшує інвестиційний потенціал вітчизняної економіки і в цьому полягає його основна економічна функція. Саме завдяки іпотеці можливо суттєво підвищити інвестиційну спрямованість національного фінансового ринку. З позицій закономірностей розвитку світового господарства іпотека є невід'ємним елементом ринкової економіки, тому розвиток системи іпотечного кредитування є пріоритетним напрямком діяльності держави. Тема дослідження набуває особливої актуальності у зв'язку з тим, що в Україні триває практична робота зі створення системи іпотечного кредитування, отже, важливо своєчасно врахувати та закласти в її основу необхідні елементи, які забезпечать ефективне використання та розвиток іпотеки [1, с. 242].

Робота з формування та подальшого вдосконалення системи

іпотечного кредитування найшла відображення у Концепції створення національної системи іпотечного кредитування, прийнятої КМУ 10.08.2004, де зафіксовано наступне «Ринок іпотечного кредитування створюється в умовах поступового поліпшення таких базових макроекономічних показників, як зростання валового внутрішнього продукту, низькі темпи інфляції, стабільність національної валюти, підвищення зацікавленості внутрішніх інвесторів у вкладенні коштів у боргові цінні папери, що дає змогу забезпечити динамічний його розвиток» [7]. В основу цієї Концепції покладені принципи функціонування ринку іпотечного кредитування, які відображають позитивний міжнародний досвід у цій сфері і зрозумілі та прийнятні для національних та іноземних інвесторів. Цивільний кодекс України, що був прийнятий у 2003 році, став основоположним документом, який стосується вирішення питань права власності в Україні, але законодавча система потребує подальшого вдосконалення та розвитку.

Україна стоїть перед вибором власного шляху створення системи іпотечного кредитування. Перші кроки зроблені: поновлено інститут власності, прийняті закони про заставу та іпотеку, розроблено концепцію створення національної системи іпотечного кредитування. Попереду складна праця, яка направлена на поновлення довіри українців до фінансово-кредитної системи, що має стати базою українського інституту іпотеки.

Література:

1. Гнатківський Б.М. Теоретичні аспекти формування іпотечного ринку / Б.М. Гнатківський // Вісник ТНЕУ. – 2009. – № 1. – С. 93-103.
2. Про власність / Закон України від 07 лют. 1991 р. № 697-ХІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12/ed19921014>.
3. Про заставу / Закон України від 02 жовт. 1992 р. № 2654-ХІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12/ed19921002>.
4. Конституція України / Закон України від 28 червня 1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

5. Левченко Н.М. Світова практика державного регулювання іпотеки земель сільськогосподарського призначення / Н.М. Левченко // Теорія та практика державного управління. – 2010. – № 3 (30). – С. 275-284.
6. Паливода К.В. Іпотечний ринок житла в Україні : дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01 / Київ. Науково-дослідний фінансовий ін-т. при Міністерстві фінансів України. – Київ, 2004. – 254 с.
7. Пучковская И.И. Ипотека: залог недвижимости: монография / И.И. Пучковская. – Харьков: НАДУ, 1997. – 132 с.
8. Сатир Л.М. Земельно-іпотечне кредитування як джерело фінансових ресурсів сільськогосподарських товаровиробників / Л.М. Сатир // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 4. – С. 36-38.
9. Харламова О.А. Ипотека земельных участков. Проблемы реализации и перспективы развития / О.А. Харламова // Известия Оренбургского государственного аграрного университета. – 2009. – № 4 (24). – С. 204-205.

СЕКЦІЯ 7. МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

Іванов Є.І.

*к.е.н., начальник відділу аналізу
і прогнозування міжнародної торгівлі
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки*

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ ДО ОЦІНЮВАННЯ ВМІСТУ ІМПОРТНИХ СИРОВИНИ І КОМПЛЕКТУЮЧИХ В ЕКСПОРТНІЙ ПРОДУКЦІЇ

На сучасному етапі глобалізації світового господарства міжнародний поділ праці сягнув рівня, за якого окремі ланки виробничих ланцюгів дедалі більше розосереджуються між різними країнами, в результаті чого формується складна мережа торговельно-економічних зв'язків для виготовлення кінцевого продукту, невинно зростає міжнародна торгівля проміжною продукцією (агрегатами, вузлами, комплектуючими, напівфабрикатами тощо). Набуває поширення нова парадигма, яка втілює глобальний характер організації виробничих процесів та одержала назву “*made in the world*” (зроблено у світі), виступаючи на противагу традиційним уявленням про переважну участь однієї країни у виготовленні певної продукції [1, с. 41].

Нова концепція дає можливість переоцінити внесок країн у формування доданої вартості та переглянути їх роль на світовому ринку, проте чинні підходи до збору й обробки статистичних даних не можуть сформувати інформаційну базу, яка уможливила б використання “*made in the world*” на практиці. Система національних рахунків (СНР), що взята за основу статистичних спостережень на світовому рівні, оцінює загальну вартість експортних потоків, які перетинають національний кордон, без урахування можливих внесків підприємств з інших країн світу у виготовлення відповідних товарів чи послуг на попередніх етапах виробництва.

Різниця між двома підходами яскраво простежується на прикладі

iPhone 3GS. Згідно СНР, беззаперечним світовим лідером в експорті цього пристрою свого часу був Китай, де відбувалась його кінцева збірка та пакування. Аналіз експортних товаропотоків за традиційним підходом засвідчував також захмарні конкурентні переваги Китаю на світовому ринку пристроїв мобільного зв'язку. Однак розгляд крізь призму “*made in the world*” доводить, що такі оцінки були перебільшеними, адже у структурі собівартості *iPhone 3GS* внесок китайських компаній становив лише 3,6%. Набагато більший внесок у формування доданої вартості робили компанії Японії (33,9%), Німеччини (16,8%) та Південної Кореї (12,8%), хоча в структурі їхнього національного експорту відображалися лише окремі деталі та комплектуючі, а не кінцевий продукт [2].

Відтак очевидно, що аналіз зовнішньоторговельних потоків за принципом “*made in the world*” може виявити абсолютно відмінний (і більш релевантний) характер участі національних господарських комплексів у світових виробничих процесах, а традиційна система національних рахунків стрімко втрачає свою актуальність.

Для приведення агрегованих статистичних даних по зовнішній торгівлі, які надає СНР, у формат, що дозволяє аналізувати внесок країни у створення доданої вартості, застосовують методику оцінювання імпортного вмісту експорту, запропоновану А. Лосчкі і Л. Ріттером [3]. Вона полягає у використанні таблиць «витрати-випуск» для кількісного визначення рівня проникнення імпорту за кожним видом сировини та комплектуючих, які використовуються галузями національної економіки для виробництва й експорту своїх товарів та послуг. Застосування даної методики передбачає здійснення наступних кроків:

По-перше, розраховується частка проникнення імпорту у спожиті проміжні товари і послуги (μ_{jt}) за формулою:

$$\mu_{jt} = \frac{m_{jt}}{c_{jt}}, \quad (1)$$

де: m_{jt} – імпорт продукції j у період t ;

c_{jt} – проміжне споживання продукції j у період t .

По-друге, розраховується частка імпоротної проміжної продукції всіх видів в обсязі галузевого випуску (α_{kt}) за формулою:

$$\alpha_{kt} = \frac{\sum_{j=1}^n \mu_{jt} \cdot z_{jkt}}{y_{kt}}, \quad (2)$$

де: y_{kt} – випуск продукції галуззю k у період t ;

z_{jkt} – споживання продукції j галуззю k у період t .

В цілому дана методика дозволяє одержати доволі точні результати, якщо обчислення здійснюється з метою оцінки частки імпорту в загальних обсягах експорту, що охоплює всі товари і послуги. Однак оцінка галузевих показників буде приблизною, що пов'язано з обмеженістю даних, якими оперують таблиці «витрати-випуск». На їх основі можна визначити частку імпорту у спожитій проміжній продукції лише як середню за всіма галузями, тоді як оцінити, яку частку складає імпорт у споживанні цієї продукції кожною конкретною галуззю, неможливо. Це, власне, простежується із суті формули (1). Безумовно, з метою уникнення цього недоліку можна використати дані з додаткових джерел, однак це потребує укладання перехідних таблиць (наприклад, для узгодження галузевого поділу), що зрештою також призведе до неточності в оцінках та необхідності високого рівня агрегації даних.

На нашу думку, вирішення означеної проблеми лежить у площині задіяння більш складних та деталізованих баз даних, до яких належать, серед іншого, матриці соціальних рахунків (МСР). Зокрема МСР, розроблена в рамках проекту GTAP (*Global Trade Analysis Project*), містить в собі як дані таблиць «витрати-випуск», так і широкий масив даних про основних економічних агентів, фактори виробництва й торговельні зв'язки між країнами, що в сукупності формує базу даних для моделювання змін у глобальній торгівлі [4, с. 62]. Та головне – у ній наявні дані по структурі імпорту товарів проміжного споживання, які уточнюють галузеві значення індикатора μ . Відтак формулу оцінювання вмісту імпортованих сировини і комплектуючих в експортній продукції можна уточнити таким чином:

$$\alpha_{kt}^* = \frac{\sum_{j=1}^n \mu_{jkt} \cdot z_{jkt}}{y_{kt}}, \quad (3)$$

де: μ_{jkt} – частка проникнення імпорту у проміжне споживання продукції j галуззю k у період t .

Насамкінець зазначимо, що розрахунок імпортного вмісту експорту надає можливість більш точно оцінити експортний потенціал за галузями національної економіки через показник чистої експортної орієнтації галузі ($\tilde{\alpha}_{kt}$) [5, с. 17-18]:

$$\tilde{\alpha}_{kt} = \frac{x_{kt}}{y_{kt}} - \alpha_{kt} = \frac{x_{kt} - \sum_{j=1}^n \mu_{jkt} \cdot z_{jkt}}{y_{kt}}, \quad (4)$$

де: x_{kt} – експорт галузі k у період t .

Практичне використання запропонованих змін до оцінювання імпортного вмісту експорту ускладняється тим, що укладання МСР є надзвичайно трудомістким процесом, а тому не набуло значного поширення. Більшість МСР застарівають в процесі створення, а доступ до них залишається обмеженим для вузького кола експертів у сфері моделювання економіки. Втім, коли А. Лосчкі та Л. Ріттер запропонували свою методологію, те саме стосувалося й таблиць «витрати-випуск», які на сьогоднішній день стали звичним і широко розповсюдженим явищем в публічній статистиці багатьох країн світу. Відтак можна стверджувати про значні перспективи поширення досліджень зовнішньої торгівлі на базі концепції “*made in the world*” у міру вдосконалення механізмів побудови МСР.

Література:

1. Global Value Chain Development Report 2019: technological innovation, supply chain trade, and workers in a globalized world / World Trade Organization. – Geneva: WTO, 2019. – 183 p.
2. Yuqing X. Global Value Chains and New Thinking on Trade and Industrial Policy / Xing Yuqing // GPN Working Paper Series. – 2016. – Mode of access: http://gpn.nus.edu.sg/file/Yuqing_Xing_GPN2016_007.pdf.
3. Loschky A. Import content of exports / A. Loschky, L. Ritter // National accounts and Economic Statistics: 7th International Trade Statistics Expert Meeting (11-14 September 2006). – Paris: OECD, 2006. – Mode of access: <http://www.oecd.org/sdd/its/37342897.pdf>.
4. Burfisher M.E. Introduction to computable general equilibrium models / Mary E. Burfisher; Center for Global Trade Analysis, Purdue University. – New York: Cambridge University Press, 2016. – 425 p.
5. A Practical Guide to Trade Policy Analysis / United Nations and World Trade Organization. – Geneva: WTO, 2012. – 232 p.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ:
ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ»

27 грудня 2019 року
